

Усім — про все

СВІТ

ЧЕРНІГІВСЬКА ОБЛАСНА ГАЗЕТА

Виходить з лютого 2012 року

№283 23 січня 2025 року

Ціна 10 гривень

<http://svit11.wordpress.com>

**Найцікавіша
ГАЗЕТА
для кожного
з вас
Чернігівщина.
Україна. Світ**

-інфо

В обороні незалежності

Газета продовжує хроніку війни, яку друкує майже три роки.

8 січня

Майже 30 тисяч українців отримали статус зниклих безвісти з початку 2024 року – це військові і цивільні. Загалом же в реєстрі зниклих понад 71 тисячу записів. Йдеться і про військових, і про цивільних. Досі перебувають у розшуку 59 тисяч українців. Станом на 1 січня 2025 року розшук 9255 осіб припинено. Серед них 3923 у зв'язку зі встановленням місця знаходження, тобто вони живі. Також ідентифіковано 5332 тіла загиблих.

Сили оборони уразили нафтобазу, яка заправляє літаки РФ, що випускають ракети по Україні. Це база зберігання нафтопродуктів «Комбінат Кристал», що в Енгельсі Саратовської області РФ. Вона забезпечувала паливом військовий аеродром «Енгельс-2», де базується стратегічна авіація ворога. Завдання виконано підрозділами Головного управління розвідки Міністерства оборони України та Сил безпілотних систем Збройних сил України у взаємодії з іншими складовими Сил оборони. Міста Саратов і Енгельс розташовані один навпроти одного на правому і лівому берегах Волги.

9 січня

На «Рамштайн» оголосили про пакет військової допомоги США Україні на \$500 млн. Про це оголошено під час засідання на американській авіабазі в німецькому місті Рамштайн (Контактна група з питань оборони України). Пакет, зокрема включає ракети для систем протиповітряної оборони, артилерійські снаряди і ракети класу «повітря – земля», а також обладнання для підтримки українських винищувачів F-16. Також Україна досягнула домовленостей про додаткові пакети підтримки на 2 мільярди доларів. Загалом Україні надали допомоги, загальною сумою на понад 1,22 мільярди доларів. Президент Володимир Зеленський зустрівся із міністром оборони США Ллойдом Остіном у форматі «Рамштайн». Вони обговорили підтримку України. Також цього ж дня Зеленський зустрівся з генеральним секретарем НАТО Марком Рютте

11 січня

Росіяни вдарили по інтернату для літніх людей у місті Суджі Курської області. Російські війська завдали авіаударів по інтернату для літніх людей у місті Суджа Курської області РФ, яке контролюється Україною. Внаслідок удару одна жінка загинула. Приміщення інтернату дуже пошкоджене, вибиті всі вікна, двері. Українські військові вирішують питання, куди переміщувати людей, як їх зігріти. Вони всі літнього віку, багато людей мають інвалідність, хвороби. В інтернаті перебуває понад 70 осіб.

13 січня

У Брянську, Белгороді й Криму пролунали вибухи. Увечері представники російської влади повідомили про «масштабні атаки» на кілька регіонів країни. У Брянській області зафіксовано вибухи поблизу хімічного заводу іме-

ні 50-річчя СРСР у селищі Сельцо. Цей завод виробляє вибухові речовини для державного оборонного замовлення РФ. Поблизу Брянська було атаковано 120-й арсенал Головного ракетно-артилерійського управління Міноборони РФ, який уже був атакований Україною 10 листопада. Російські медіа повідомили про атаку дронів на Кримський міст, через що рух мостом тимчасово зупиняли.

15 січня

Верховна Рада проголосувала за законопроекти щодо продовження строку дії воєнного стану і мобілізації в Україні з 8 лютого до 9 травня 2025 року. Це був 14-ий раз після повномасштабного вторгнення росіяни, коли парламент голосував за воєнний стан та мобілізацію.

3 полону повернули 25 українців.

Серед них – захисники Маріуполя та «Азовсталь», Харківщини, Донеччини, Запоріжжя, Херсонщини, важко хворі, а також ті, хто воював на Курщині.

Візит президента України Володимира Зеленського до Польщі. У Варшаві відбулася його зустріч з прем'єр-міністром Польщі Дональдом Туском. Під час спільної пресконференції Туск заявив, що Росія планувала терористичні атаки проти Польщі та міжнародних авіаліній. Зеленський повідомив наступне: «Ви знаєте, наразі 600 тисяч представників російського контингенту на території нашої держави. Що стосується української армії, на сьогодні вона – 880 тисяч військових. Але 880 тисяч – захищають всю територію. Російські війська зосереджені на кількох напрямках, тому в деяких напрямках у них є кількісна перевага». Зеленський додав, що обговорює із союзниками питання миротворців в Україні. Він також розповів, що наразі в Україні виробляють близько 33 – 34% всієї зброї, яка потрібна країні на рік. До повномасштабного вторгнення цей показник був меншим за 10%.

Зеленський в ході візиту також зустрівся із президентом Польщі Анджеєм Дудою (на фото). Польський президент на спільній прес-конференції заявив, що держави Північноатлантичного альянсу повинні вже зараз запросити Україну до НАТО. Він визнав, що членство України в НАТО до завершення бойових дій є неможливими. Проте запрошення Україна могла б отримати вже зараз.

16 січня

Вночі безпілотники ЗСУ успішно атакували нафтобазу «Ліскінська» у Воронежській області РФ. Ця база «Роснефті» забезпечує паливом угруповання військ РФ, яке веде війну проти України.

18 січня

Росія пошкодила собор УПЦ Московського патріархату. Росія вранці атакувала балістичною ракетою Запоріжжя, зачепивши церкву московського патріархату – Свято-Андріївський собор. Під час вибуху у соборі було дві людини, вони не постраждали. Але храм зазнав доволі значних руйнувань, зокрема, повністю обвалилась стеля

Того дня внаслідок російського обстрілу об'єкта інфраструктури в Запоріжжі десятеро людей отримали поранення.

19 січня

Головнокомандувач ЗСУ Олександр Сирський заявив, що втрати росіян загинувшими і пораненими у війні проти України за 2024 рік склали понад 434 тисячі особового складу, що більше, ніж за 2022 і 2023 роки разом. З них приблизно 150 тисяч загинувшими за 2024 рік. Щодо співвідношення втрат українських і російських сил Сирський повідомив, що наші втрати в рази менші.

20 січня

Вночі російські окупаційні війська атакували Україну 141-м ударним безпілотним літальним апаратом типу Shahed і безпілотниками-імітаторами різних типів із п'яти напрямків: Миллерово, Орел, Брянськ, Курськ, Приморськ-Ахтарськ Росії, а також застосували балістичну ракету «Іскандер-М» із Курської області РФ по Сумщині. Повітряний напад відбивали авіація, зенітні ракетні війська, підрозділи РЕБ, мобільні вогневі групи Повітряних сил та Сил оборони України. Станом на 08.00 Повітряні сили підтвердили збиття 93-х ударних БПЛА типу Shahed та безпілотників інших типів у Полтавській, Сумській, Харківській, Черкаській, Чернігівській, Київській, Хмельницькій, Вінницькій, Кіровоградській, Дніпропетровській, Миколаївській, Херсонській та Донецькій областях. 47 ворожих безпілотників-імітаторів локаційно втрачені (без негативних наслідків), два із них полетіли в Росію.

Спроб потрапляння російських диверсійно-розвідувальних груп на територію України значно поменшало. Однак для всіх прикордонних напрямків залишається загроза проникнення ДРГ, часто такі випадки фіксуються. Про це повідомив речник Державної прикордонної служби України Андрій Демченко. За його словами, українські прикордонники застосовують різні засоби для відстеження й виявлення переміщення ворога, а також для недопущення його проникнення на територію України. Сили оборони та ДПСУ використовують безпілотні літальні апарати, щоб вчасно виявляти такі спроби та знешкодувати диверсійно-розвідувальні групи.

Триває передплата на нашу газету на 2025 рік

Усі поштові відділення й листоноші області ведуть передплату на «Світ-інфо» на будь-який термін і на будь-яку адресу в області.

Передплатний індекс «Світ-інфо» —

Основні теми газети:

- Події в області, Україні і світі.
- Політика, соціальні проблеми, екологія.
- Публікації раніше невідомої нам історії України, СРСР.
- Проза і поезія відомих письменників світу.
- Культура, мистецтво, спорт.
- Корисні поради.
- У світі цікавого.

«Світ-інфо» — газета для кожного з вас!

Передплатна ціна — 26 гривень на місяць.

Долучайте нових читачів

Прочитавши нашу газету, покажіть її друзям, знайомим, колегам, запропонуйте також передплатити.

86514

Удар по російській нафті, що фінансує війну

США і Великобританія 10 січня запровадили масштабні санкції проти російської нафти, вдаривши цим по дуже болючому місцю Росії.

США ввели санкції, якими під обмеження потрапили, зокрема, російські нафтові гіганти «Газпром нефть» і «Сургутнефтегаз». Як зазначили у Мінфіні США, вони вживають широкомасштабних заходів на виконання зобов'язань G7 щодо скорочення російських доходів від енергоносіїв. Також були накладені санкції на безпрецедентну кількість нафтоналивних суден, багато з яких є частиною «тіньового флоту», непрозорих трейдерів російської нафти, російських постачальників нафтосервісних послуг та російських посадовців з енергетичної сфери. «Сполучені Штати вживають широкомасштабних заходів проти ключового джерела доходів Росії для фінансування її жорстокої та незаконної війни проти України», заявила міністерка фінансів Джанет Єллен. Державний департамент також вживає заходів для зменшення енергетичних доходів Росії, блокуючи два активні проекти з виробництва скрапленого природного газу та великий російський нафтовий проєкт. Державний департамент також запроваджує санкції проти численних російських постачальників нафтосервісних послуг та високопосадовців державної корпорації «Росатом2».

Окрім «Газпром нефти» та «Сургутнефтегаза», США визначили понад два десятки «дочок» вказаних компаній. Обмеженням також підлягають усі компанії, які прямо чи опосередковано належать на 50 і більше відсотків «Газпром нефті», «Сургутнефтегазу» або їхнім дочірнім компаніям.

Санкції стосуються 183 суден, переважно нафтових танкерів, які є частиною так званого «тіньового флоту», а також нафтових танкерів, що належать російським операторам флоту. Також були запроваджені санкції проти двох російських постачальників послуг морського страхування – страхової компанії «Ингосстрах» та групи «Альфастрахование». Під санкції США потрапили десяток провідних російських посадовців з енергетичної сфери і керівники, включаючи генеральних директорів низки російських нафтовидобувних компаній.

Уряд Великої Британії також запровадив санкції проти російських компаній «Газпром нефть» та «Сургутнефтегаз». Ці компанії разом видобувають понад 1 мільйон барелів нафти на день, що за поточними цінами становить приблизно 23 млрд доларів на рік. «Доходи від продажу нафти є джерелом життєдіяльності воєнної економіки Путіна. Ми не будемо стояти осторонь і дозволяти нафтовим прибуткам ставити під загрозу життя українців – так само як і не дозволимо Росії продовжувати наповнювати свою казну, продовжуючи загрожувати нашій колективній безпеці», підкреслив глава британського МЗС Девід Леммі.

В обороні незалежності

1 Мін'юст відновив роботу усіх державних реєстрів після масштабної кібератаки. Від 20 січня відновлено функціонування єдиних та державних реєстрів Міністерства юстиції України після масштабної кібератаки РФ. Отже, вже працюють такі реєстри: Державний реєстр речових прав на нерухоме майно; Державний реєстр обтяжень рухомого майна; Автоматизована система виконавчого провадження; Електронний реєстр апостилів; Єдиний реєстр засуджених та осіб, узятих під варту; Автоматизована система «Банкрутство та неплатоспроможність»; Єдиний державний реєстр осіб, щодо яких застосовано положення Закону України «Про очищення влади». Наразі триває актуалізація даних, тому доступ нотаріусів та державних реєстраторів до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно обмежено, а також до внесення актуалізованих даних про обтяження державними та приватними виконавцями. Водночас відновлюється низка електронних інформаційних взаємодій з державними органами, які використовують обмін даними із вищезазначеними реєстрами у своїй діяльності, насамперед з ДПС, МВС, ДМС, ПФУ, Мінцифри, Держгеокадастром, ДПСУ та іншими. Також найближчим часом на порталі та в застосунку «Дія» буде відновлено доступ до онлайн-послуг, пов'язаних з зазначеними реєстрами, додали у Мін'юсті. Як відомо, 19 грудня Росія здійснила кібератаку на наші державні реєстри, які перебувають у компетенції Мін'юсту. Їхню роботу тимчасово було зупинено.

21 січня

Дрони атакували кілька областей у Росії: горів авіаційний завод. У ніч на 21 січня українські безпілотники атакували об'єкти військової та критичної інфраструктури на території Росії, зокрема, Смоленський авіаційний завод, який виготовляє штурмовики Су-25. Пряма мова керівника Центру протидії дезінформації при РНБО Андрія Коваленка: «Цей завод тісно пов'язаний із іншими підприємствами оборонного комплексу РФ, постачаючи компоненти або приймаючи участь у кооперації для створення сучасних авіаційних систем.» На Смоленщині безпілотні літальні апарати атакували нафтопереробний завод у місті Ярцево. Також дрони атакували нафтопереробну базу в місті Лиски Воронежської області.

Втрати російських агрегорів із 24.02.22 по 21.01.25 орієнтовно склали: особового складу, вбитих і поранених – близько 822030 осіб; танків – 9833; бойових броньованих машин – 20477; артилерійських систем – 22134; засобів ППО – 1050; безпілотних літальних апаратів оперативного тактичного рівня – 22898; автомобільної техніки та автоцистерн – 34682, спеціальної техніки – 3710.

Дональд Трамп – президент США

Обраний на виборах у листопаді кандидат від Республіканської партії Дональд Трамп 20 січня склав присягу президента під час церемонії в Конгресі і став 47-м президентом США. Це всього другий випадок в історії країни, коли президент вдруге вступає на посаду після перерви. Як відомо, Трамп виграв вибори 2016 року і був 45-м главою держави у 2017 – 2021 роках. Після цього 4 роки президентом був представник Демократичної партії Джоозеф Байден. У США послідовно рахують президентства, то ж Трамп значиться 45 і 47 президентом. І це 45-й глава держави в її історії.

Представник Демократичної партії Гровер Клівленд був 22 і 24 президентом США, відповідно у 1885 – 1889 і 1893 – 1897 роках.

Інаугурація, тобто вступ на посаду нового президента, традиційно пройшла в парламенті США, Конгресі. Правда, не на відкритому майданчику, як зазвичай, а через різке похолодання відбулася в самій будівлі Капітолію.

Спершу прийняв присягу новообраний віце-президент Джей ді Веннс. Причому, текст присяги був довільним і більшим від президентської.

Потім голова Верховного суду США Джон Робертсон привів до присяги президента Дональда Трампа. Тут було виголошено текст присяги, записаний у Конституції країни. Його свого часу виголосив перший президент США Джордж Вашингтон. Текст з одного фрази, де говориться, що глава держави буде належно виконувати обов'язки президента і захищати Конституцію США.

Церемонія, як і зазвичай, була дуже урочистою, з виступом артистів, військовими хором і оркестром, молитвою і благословенням священників різних конфесій.

Потім традиційно пройшли парад, велелюдні святкування, на які у столицю з'їхалося десь 200 тисяч американців, інаугураційний бал.

Але вже в перший день Трамп підписав багато своїх перших указів.

Дональд Трамп помилував майже всіх 1

500 осіб, звинувачених у зв'язку з нападом на Капітолію 6 січня 2021 року. Як відомо, того дня прихильники Трампа, котрий заявив, що не згоден з перемогою на виборах Байдена, влаштували в столиці акції протесту. Дійшло до штурму Конгресу, який того дня офіційно затверджував результати президентських виборів.

Таким чином Трамп фактично перекреслив чотири роки судового переслідування, в тому числі понад 1100 обвинувальних вироків у справі.

Помилувавши практично всіх обвинувачених, Трамп пом'якшив вироків більш ніж десятку інших, щодо ув'язнення за змову з метою перешкодити мирній передачі влади.

Цей крок викликав критику навіть у частини союзників-республіканців, які виступали проти помилування підсудних, що напали на поліцію.

Помилування дасть обмежену негайну вигоду понад 700 обвинуваченим, засудженим у зв'язку з атакою на Капітолію, які або вже відбули тюремні терміни, або ніколи не перебували за ґратами.

Указ Трампа також доручив Міністерству юстиції закрити всі справи, пов'язані з атакою 6 січня, в тому числі сотні кримінальних проваджень, в яких обвинувачені очікували суду або вироку.

Трамп в перший ж день також здійснив обіцяне скасування десятків рішень свого попередника Байдена.

По Чернігівщині

«Суботи у Коцюбинського»

Чернігівський літературно-меморіальний музей-заповідник Михайла Коцюбинського і обласна організація Національної спілки письменників України продовжують мистецький проєкт «Суботи у Коцюбинського». Цим самим відроджено знамениті «Суботи» у нашого класика, коли в його домі збиралася на спілкування творча еліта Чернігова.

Нині в Музеї також проводять-

ся ці заходи, на яких виступають літератори, митці.

11 січня Музей приймав гостей з Києва Галину Ільєву. Відома журналістка, авторка і ведуча теле- і радіопродюсерки, співачка, краєзнавиця, фольклористка, громадська діячка – це далеко не всі сфери діяльності пані Галини. Вона представила присутнім свою різноманітну творчість.

В першому ряду: посередині Галина Ільєва, справа – заступниця директора Музею Наталія Коцюбинська, зліва – секретар обласної організації НСПУ Валентина Громова
Фото Віктора Кошмала.

Повідомляє Національний заповідник «Гетьманська столиця», Батурин

Листи Варвари Орлик

Проєкт «Резиденція Орлика. Віднаходження України в архівах світу» відкриває нам цікаві сторінки історії Варвари Орлик доньки гетьмана Пилипа Орлика.

Про її життєву дорогу історичних відомостей збереглося небагато. У «Діаріюші подорожньому» Пилипа Орлика зазначено, що Варвара народилася у Батурині в грудні 1707 р. і хрещеними батьками їй стали Іван Мазепа та Ганна Обідівська. Також відомо, що після смерті старшої сестри вона вийшла заміж за її чоловіка Йогана Стенфлюкта. Власних дітей не мала, проте займалася вихованням племінників.

У межах проєкту в Державному архіві Швеції виявлені листи Варвари Орлик написані німецькою мовою до короля Фредеріка I. В них ідеться про родину Орликів та скрутне життя в еміграції, виплати та подорожі, вірність та відвагу. Саме Варвара взяла на себе місію представляти інтереси своєї країни та своєї родини на найвищому дипломатичному рівні Швеції.

Відкривати нові сторінки української історії ми можемо завдяки підтримці Міністерства закордонних справ України, Фонду «МХП-Громада» та Благодійного фонду «Спадок Гетьманщини».

Книга «Василь Різниченко. Нариси з історії Чернігово-Сіверщини»

У Ніжинському краєзнавчому музеї ім. І. Спаського відбулася презентація видання, яке представили його упорядниці, співробітниця Національного історико-культурного заповідника «Гетьманська столиця» Любов Кіяшко та Зоя Сніжок.

На представлення прибули і гості з Батурина, Крут, Славутича. Завдяки онлайн-зв'язку долучилися музейники, історики та краєзнавці з Путивля, Новгород-Сівер-

ського, Конотопа, Глухова, Прилук і Харкова. Захід став не лише можливістю познайомитися з виданням, але й платформою для обговорення актуальних питань краєзнавства, збереження історико-культурної спадщини.

До книги увійшли 66 виявлених на сьогодні наукових та науково-популярних студій уродженця м. Конотопа, історика, краєзнавця, бібліографа Василя Різниченка, що побачили світ на початку ХХ ст. здебільшого на сторінках тогочасних газет та журналів. Дякуємо упорядникам, гостям і всім, хто долучився до цієї події, за їх внесок у дослідження нашого спільного минулого!

Поповнення бібліотеки

Бібліотечний фонд заповідника поповнило наукове видання «Пліни з позначками та слідами з пам'яток Печерського монастиря XI – XII ст. (каталог)». Цінний подарунок ми отримали від авторки Олени Махоти, наукової співробітниця Національного заповідника «Кієво-Печерська лавра».

Щиро дякуємо дарувальниці! Книжка стане гарним помічником для співробітників нашого заповідника під час археологічних досліджень та підготовки наукових публікацій.

Конкурс дитячої творчості «РОЗУМфест»

Його проводять Національний заповідник «Гетьманська столиця» та Благодійний фонд Надії Вовк «Берегиня». Одна з тем цього річного конкурсу – 400 років з дня заснування Батуринської фортеці.

Батурин – це місце, де творилася українська історія. Фортеця символізує велич гетьманської столиці часів Дем'яна Ігнатовича, Івана Самойловича та Івана Мазепи.

Запрошуємо до участі у конкурсі талановиту українську молодь. Це чудова можливість розкрити свої творчі здібності в літературі, мистецтві, поділитися власним баченням української історії.

Присвятить свою творчу роботу історії Батуринської фортеці. Надішліть її нам до 10 березня.

Положення про конкурс та всі деталі за посиланням:

Контактна особа з організаційних питань – Юлія Фурсова: Тел. 068-3652198. E-mail: rozum-fest@ukr.net

До уваги відвідувачів

Музеї Заповідника працюють з 08:00 до 17:00 (каси до 16:30), без обідньої перерви. Понеділок – вихідний.

На вебсайті заповідника діє онлайн-сервіс продажу квитків та друкованої продукції <https://baturin-capital.gov.ua/>

Завжди раді зустрічати вас у гетьманській столиці України! Додаткова інформація за телефонами: 067-54-29-705, 066-49-176-19.

Ювілей Сосницького літературно-меморіального музею Олександра Довженка

Підготовка до створення музею Олександра Довженка розпочалася ще в 1957 – 1959 роках. Після смерті творця при Спілці письменників України була створена комісія по літературній спадщині Олександра Петровича Довженка під головуванням Ю. Смолича. Комісія розробила план увічнення пам'яті видатного митця, одним з пунктів якого було створення музею Олександра Довженка в Сосниці.

23 січня 1960 р. будинок-музей Олександра Довженка у складі Сосницького краєзнавчого музею гостинно розчинив свої двері перед першими відвідувачами, з 1969 року він став філією Чернігівського історичного музею, а з 1992 року – самостійним музеєм.

На той час музей містився у невеличкій селянській хаті з низькою стелею, де висіла на вервечках стара поживка колиска, у якій свого часу колихали маленького Сашка.

Одночасно з урочистим відкриттям музею була відкрита і меморіальна дошка. У музеї були представлені власні речі Олександра Довженка: сорочка, окуляри, ручка, погони, адреси на честь його 60-річчя.

1964 року, до 70-річчя від дня народження Олександра Довженка, було збудовано нове приміщення музею, в якому створено літературну частину експозиції. Меморіальний музей залишився у старій хаті, а стенди були перенесені до нового приміщення.

1965 року на подвір'ї музею було встановлено гранітне погруддя Олександра Довженка.

Сьогодні музей продовжує гостинно приймати у себе, як і багато років тому, тих, хто зачарований творами Олександра Довженка.

*Підготувала провідний спеціаліст відділу використання інформації документів Державного архіву Чернігівської області
Аліна Панкратова.*

Торік 413 мешканців області отримали ваучер на навчання від служби зайнятості

Таким чином вони безкоштовно опанували нову професію або підвищили кваліфікацію.

За ваучером можна пройти навчання за однією із 155 професій та спеціальностей із затвердженого Мінекономіки переліку і здобути як робітничий фах, так і вищу освіту. Максимальний розмір ваучера – 30 280 грн.

Скористалися цією послугою: 336 громадян віком 45 років і старше; 41 внутрішньо переміщена особа;

25 людей з інвалідністю; 11 учасників бойових дій.

Серед обраних професій/спеціальностей найпопулярніші: електромонтер з ремонту та обслуговування електроустаткування, кухар, тракторист-машиніст, кондитер, швачка, штукатур, психологія.

Дізнатися більше інформації про ваучер та подати заявку онлайн можна на сайті Державної служби зайнятості <https://is.gd/dKeSYx>

Гастрономічну спадщину області популяризує Євген Клопотенко

Переможець 5-го сезону телешоу «Мастер Шеф», відомий в Україні шеф-кухар, ресторатор, громадський активіст, блогер та телеведучий Євген Клопотенко відвідав Чернігівщину, щоб зібрати рецепти кулінарних страв, характерних для регіону.

Автентичні страви області є важливим елементом нематеріальної культурної спадщини. І таких унікальних рецептів Чернігівської області багато.

Каша «Бабка» – традиційна страва Плисківської громади Ніжинщини. Готують її з крохмальних млинців, молока, вершкового масла та яєць. Така страва повинна бути на хрестинах і на великих релігійних святах. «Каша «Бабка» включена до Обласного переліку нематеріальної культурної спадщини Чернігівщини.

Є унікальні страви і на Корюківщині. Тушковані огірки – страва з м'яса, цибулі, моркви і кислих огірків, яка тушується зі смальцем і спеціями (бажано в печі) годин п'ять. «Сироводну» теж готують у печі

– зі свіжого молока, кисляку та пшона (або рису). Без солі і цукру! Діять холодною. «Сироводна» теж Обласному переліку нематеріальної культурної спадщини Чернігівщини.

А в Ніжині готують розсолник зі свинячими нирками, а також унікальний місцевий смаколик – ікру з огірків.

Під час мандрівки Євген Клопотенко побував у Чернігові. Відвідав кулінарний захід, який організував волонтер Олег Бібіков для дітей із прикордонної Семенівки (на фото – Клопотенко зліва).

Діти готували кекси й печиво. Долучилися до дійства перша

віцепрем'єр-міністерка – міністерка економіки України Юлія Свириденко та заступник голови ОДА Іван Ващенко.

«Треба було бачити радість малечі, коли вони ліпили кульки печива й прикрашали кекси, куштували інгредієнти й спільно вигадували чудернацькі узори. Як із дитячим трепетом писали листи нашим військовим на фронт, аби разом із хлібом, кексами та печивом ці листи поїхали у Лиман на Донеччині», зазначила Юлія Свириденко.

У Ніжині гість вивчав тамтешній гастрономічний бренд – знамениті ніжинські огірки. Заодно приготував одну з улюблених у нас страв – розсолник.

У Носівці кулінар вивчав та готував іншу відому страву – гартаначку, яка увійшла до нематеріальної спадщини України.

Побув Євген Клопотенко і в Куликівській громаді. Тут в селі Горбово господині продемонстрували гостю, як вариться ще одна місцева страва – бобівник.

Модульні містечка приймають евакуйованих із Семенівської громади

У двох модульних містечках села Новоселівки Киселівської громади Чернігівського району поселили майже 130 евакуйованих громадян із Семенівської громади.

Через ворожі атаки Семенівки, які значно почастишали після нового року, людей, яким необхідний тимчасовий прихисток, стає все більше. Саме тут, а також у модулі «Новоселівка-2», живуть люди, які за власним бажанням виїхали із Семенівської громади, але не мають змоги орендувати житло. Заселятимуть і до третього модуля, який до цього часу був резервним, відбувається його розконсервація.

В процесі активно включилися благодійники, волонтери, міжнародні фонди та організації.

Учні Куликівського ліцею повернулися до очного навчання

Це стало можливо завдяки ремонту та облаштуванню укриття в основному корпусі закладу. Роботи виконано в рамках угод про співпрацю між Чернігівським регіональним відділенням Асоціації міст України та Фондом Відкритого суспільства Братислава / NOS-OSF (Словаччина).

Безпекове питання сьогодні для громади пріоритет – розповідає голова громади Юлія Постернак. А без укриттів очне навчання неможливе.

Куликівський ліцей – опорний навчальний заклад громади, яка об'єднала колишній Куликівський район. Тут навчається понад 800 учнів. Підвіз учнів здійснюється з 14 населених пунктів, а це – 287 школярів.

Навчальний заклад має два корпуси: основний та початкової школи. Укриття останнього могло вмістити лише незначну частину школярів, а в основному корпусі ліцею укриття було відсутнє. Його підвальне приміщення використовувалось для зберігання господарських речей та було непридатне для навчального процесу.

– Це була для нас дуже велика проблема. Досить довго ми знаходились на дистанційній формі навчання. Торік забезпечували навчання у змішаному форматі в дві зміни. Для цього орендували ще два укриття. Вони знаходяться неподалік, але це все рівно було незручно, адже дітям треба вдягнутись, взяти речі, вийти на вулицю. Максимальний розмір ваучера – 30 280 грн.

Нині в укритті основного корпусу ліцею проведено капітальний ремонт. Оновлено і замінено системи водо- та теплопостачання, каналізації, збудовано окремі санвузли для хлопців, дівчат та дітей з особливими освітніми потребами, облаштовано вентиляційні кімнати, змонтовано систему вентиляції, зроблено внутрішнє оздоблення підвального приміщення. Укриття має декілька входів: з вулиці та з самого приміщення. Загальною площею 1000 м², воно може розмістити до 1000 осіб – всіх учасників освітнього процесу: як учнів, так і персонал.

– Цього року ми взялися за непросте завдання з реалізації інфраструктурних проектів. Словацькі фонди OSF і Pontis підтримали нас у цьому, і разом ми реалізували проекти в 9-ти громадах. Це проект для тимчасового розміщення внутрішньо переміщених осіб, ремонт адмінприміщення та встановлення модульних і ремонт стаціонарних укриттів, – говорить виконавчий директор Чернігівського регіонального відділення АМУ Микола Силенко.

Російська атака на сільгоспідприємство

Три російські безпілотки увечері 15 січня атакували село Стара Талалаївка на Прилуччині. Вони влучили по території місцевого підприємства «Агрофірма «Сильченкове» та завдали збитків щонайменше на 40 мільйонів гривень.

Про це Суспільному розповів агроном підприємства Олег Коломайко (на фото).

За його словами, зазнали пошкодження два ангари з зерном та сільськогосподарською технікою, а також приміщення, де зберігалися запчастини з пально-мастильними матеріалами.

«Не встигли доїхати службовим автомобілем до газорегуляторного пункту буквально метрів 50, безстрашно так, як «шахеда» падали. Від'їжджаємо сюди – другий приліт. Руйнування другого ангара. Це все на очах. Ми за 20 – 50 метрів від цього прильоту були».

В другому ангарі стояла техніка для обробки землі. Інженер підприємства Віктор Білошапко був серед тих працівників агрофірми, які поспішили її рятувати.

«Їхав забирати трактора. Хлопці крикнули. Я зупинився і вибух. Більш нічого не бачив. Тільки згарище. Все».

Новий трактор, практично нема».

Каже: в ті хвилини не розумів, що ризикує життям. Через хвилину 15 пролунав третій вибух.

«Два рази. Раз тут вдарило і другий раз біля ангара. За стіну заховався, як третій дрон летів. Отак. Двічі на рік тепер день народження. Злякатися, якщо чесно, не встиг, каже Білошапко».

«Охорона і люди, які тут стояли, закричали: «Тікайте. Третій приліт». І деякі люди тільки встигли сховатися за ріг ангара цього. І пролунав третій вибух. Бачили, як третій «шахед» можна сказати прямо на людей падав. Третій було дуже страшно!», говорить Коломайко.

Третій протягом пів години «шахед» влучив у приміщення із запчастинами та пально-мастильними матеріалами, каже агроном. Через загрозу повторних прильотів пожежу, яка виникла від вибуху, вдалося ліквідувати лише опівночі

«Найстрашніше з цих руйнувань, що пошкоджений ангар з зерном – 2 850 тонн зерна лежить. Воно пошкоджене. Воно горіло. Другий ангар пошкоджений, повністю зруйнований трактор, оприскувач».

За інформацією оперативного командування «Північ», ймовірно, росіяни застали БПЛА типу «Шахед» і «Гербер».

«Суспільне Чернігів»

Поліція зафіксувала наслідки влучань та збрала докази чергового воєнного злочину окупантів. Відомості про подію внесені до Єдиного реєстру досудових розслідувань за статтю 438 «Воєнні злочини» Кримінального кодексу України.

Річна передплата архіву української періодики

Обласна бібліотека імені Софії та Олександра Русових була обрана для грантового безоплатного отримання доступу до архіву української періодики онлайн Libraria. Фонд катедру українознавства (США) <https://www.ukrainianstudiesfund.org/> виділив кошти на річні передплати для 12 українських бібліотек.

Нашій бібліотеці надано вільний доступ до LIBRARIA терміном на 12 місяців. Послугою можна скористатися в інтернет-центрі бібліотеки (тільки для внутрішньої комп'ютерної мережі).

Фонд катедру українознавства (ФКУ) (Ukrainian Studies Fund) – освітня благодійна інституція, створена українською діаспорою в США 1958 року з метою сприяння розвитку освітніх програм, знань та інформації про Україну та українців. Найбільшим його проектом є заснування програми українистики в Гарвардському університеті. ФКУ також надає підтримку численним проектам вчених Північної Америки та Європи, в тому числі українським (<https://www.ukrainianstudiesfund.org/>).

LIBRARIA – проект компанії Archival

Information Systems / Архівні Інформаційні Системи, що здійснюється у співпраці з бібліотеками, архівами й науковими інституціями в Україні та за її межами. Мета проекту – оцифрувати якнайбільший масив української історичної періодики й надати доступ до нього онлайн. Наразі повнотекстовий електронний архів української історичної періодики містить більше 700 000 сторінок понад 400 видань (українською, польською, німецькою, румунською, ідиш, кримськотатарською та російською мовами), які побачили світ у різних регіонах України й поза її межами від початку до 50-х років ХХ ст. Ресурс постійно поповнюється. Команда LIBRARIA продовжує роботу і планує представити найбільшими роками кілька мільйонів сторінок, значно розширивши географічні та хронологічні межі проекту.

Обласна бібліотека запрошує науковців, істориків, краєзнавців, та всіх хто цікавиться історією, користуватися доступом до цього архіву періодики.

За додатковою інформацією звертається: Олена Попович, завідувачка відділу інформаційних технологій та електронних ресурсів, тел. (098) 895-28-93.

Квартальні премії до 300%: як та за що чиновники Чернігова та області отримували додаткові виплати

Керівник комунального підприємства «Чернігівводоканал» Сергій Малявко три квартали 2024 року отримував 300% премії. Начальник Чернігівської Обласної військової адміністрації В'ячеслав Чаус має посадовий оклад 94 000 гривень. Дмитро Брижинський, начальник Чернігівської Міської військової адміністрації, отримував премії «за якісне виконання своїх посадових обов'язків, що забезпечило виконання заходів правового режиму воєнного стану», а колишній секретар Чернігівської міськради Олександр Ломако до надбавок до зарплати та премій отримував ще й за знання та використання іноземної мови в роботі.

Цю інформацію Суспільне отримало у відповідь на інформаційні запити до Чернігівської ОВА, МВА, міськради та обласної ради. Нам надали інформацію щодо преміювання за перші три квартали 2024 року, а також щодо щомісячного преміювання включно з листопадом.

Яка система преміювання у держслужбовців, керівників місцевого самоврядування та директорів комунальних підприємств чи комунальних закладів? Хто з їх керівників отримував найбільшу премію? Про це Суспільне розповідає далі у матеріалі.

Розмір надбавок, премій та зарплат округлено для простішого сприйняття цифр.

Чернігівська міськрада та комунальні підприємства

У Чернігівській міській раді зазначили, що посадові особи отримують зарплату, розмір якої «має забезпечувати достатній рівень життя», а преміюють працівників задля «посилення матеріальної зацікавленості керівників підприємств у зростанні продуктивності праці, підвищення стимулюючої ролі премій при виконанні виробничих планів і завдань».

Так, премію у 300% щоквартально отримував керівник КП «Чернігівводоканал» Сергій Малявко – 120 000 гривень за перший, 120 000 за другий та 150 000 тисяч гривень за третій квартали. Посадовий оклад у нього з 10 жовтня 2024 року складає 50 000 гривень.

Премію від 150 до 250% отримував керівник КП «Зеленбуд» Віталій Морський. Так, за перший квартал він отримав 45 000 гривень, за другий – 60 000 гривень, за третій – 70 000 гривень. Посадовий оклад Морського, станом на 18 грудня 2024 року, складає 35 000 гривень на місяць.

Щодо колишнього в.о. міського голови та екссекретаря міськради Олександра Ломака, то його посадовий оклад складав 21 110 гривень. Також він отримував щомісяця надбавки за:

- ранг посадової особи (5%) – 700 гривень;
- вислугу років (15%) – 3270 гривень;
- знання та використання іноземної мови в роботі (10%) – 2 110 гривень;

за виконання особливо важливої роботи (100%) – 25 080 гривень. Так, сума надбавок Ломаку складала 31 160 гривень, а щодо премій, то Ломако отримував в середньому 14 860 гривень щомісяця.

В.о. директора КП «Чернігівбу-

дінвест» Олександр Сердюк три квартали отримував по 150% премії – 46 780 гривень. Його посадовий оклад становить 31 180 гривень.

Також премії у розмірі 200% два перших квартали року отримував директор КП «Будинок книги» Артем Стах. З 14 листопада 2024 року щомісяця його оклад складає 28 000 гривень.

Директор КП «Міськвітло» Сергій Гарус у червні та вересні отримував премії розміром 200%. Загальна сума складає 100 000 гривень.

Начальник «Чернігівського троллейбусного управління» Руслан Ємець, у першому кварталі 2024 року отримав 150% премії, за другий квартал – 50%, за третій – 200%. Його посадовий оклад – 35 000 гривень.

Директор комунального підприємства «Шкільне» Віталій Лосєв має щомісячний оклад у 28 000 гривень. А сума премій за 2024 рік складає 120 000 гривень.

Начальник «Муніципальної варті» Ігор Дедіков має оклад 30 000 гривень станом на 17 грудня 2024 року. Щодо премій, то вони нараховувались щоквартально: перший – 150%, 42 000 гривень, другий – 100%, 28 000 гривень, третій – 150%, 42 000 гривень.

Керівник «АТП-2528» Руслан Волк отримував премії три квартали. У першому йому нараховували 250% – 87 500 гривень, у другому та третьому – по 300%. Це 105 000 гривень за квартал.

Керівниця «Міського палацу культури» Ірина Должикова має щомісячний посадовий оклад 28 000 гривень. Щодо премій, то вона їх отримувала щоквартально у розмірі двох посадових окладів. Це 56 000 гривень раз на квартал.

Начальник «Спеціалізованого комбінату комунально-побутового обслуговування» Володимир Куліш за три квартали 2024 року отримав премії у розмірі 160 909 гривень. Це в середньому 53 600 гривень щоквартально.

Директор КП «Паркування та ринок» Микола Гоголь отримував премії у січні, лютому, квітні та жовтні. Загальна сума премій складала 126 500 гривень. В середньому це 31 600 гривень.

Директор «Теплокомуненерго» Дмитро Коваленко отримував премії перші три квартали 2024 року розміром 300%. Загальна сума складала 360 000 гривень.

Водночас директор «Міської лікарні № 2» Владислав Кухар, з 7 травня 2024 року має посадовий оклад 34 300 гривень. Також йому нараховували перші три квартали премії у розмірі двох місячних посадових окладів – 68 600 гривень за квартал.

Директор Чернігівської міської лікарні № 3 Віктор Янголь за перший квартал отримав 200% премії – 56 000 гривень, за другий – 200%, 62 200 гривень, за третій – 200%, 62 200 гривень.

Чернігівська Міська військова адміністрація

Начальника Чернігівської МВА Дмитра Брижинського, станом на грудень, протягом 2024 року преміювали п'ять разів. У середньому сума премій складала 6 659 гривень на місяць, зазначили у пресслужбі. На момент виплати премій оклад Брижинського стано-

вив 15 900 гривень. Наразі посадовий оклад у Брижинського – 24 886 гривень, зазначили у МВА.

У відповіді МВА також йдеться про те, що своїх співробітників вони преміювали «за якісне виконання своїх посадових обов'язків, що забезпечило виконання заходів правового режиму воєнного стану».

Чернігівська

облдержадміністрація

Посадовий оклад у начальника ОВА В'ячеслава Чауса – 94 300 гривень. Також у листопаді 2024 року він отримав надбавку до зарплати від держави за доступ до державної таємниці. Так, зарплата у Чауса за листопад складала 108 480 гривень.

Щодо його заступників, то вони мають такі посадові оклади: перший заступник Костянтин Мегем отримує 36 170 гривень на місяць.

Іван Ващенко – 32 300 гривень; Сергій Зенченко – 32 300 гривень; Дмитро Синенко – 32 300 гривень; Жанна Шерстюк – 32 300 гривень.

Щодо преміювання начальника ОВА та його заступників, то нам надали інформацію про нарахування до 30% від посадового окладу трьом заступникам: Івану Ващенко, Дмитру Синенку та керівниці апарату ОДА Наталії Мужиковій.

Так, Іван Ващенко отримував премію від 6 600 до 9 600 гривень протягом дев'яти місяців. Дмитро Синенко отримував премію від 5 500 до 9 200 гривень протягом дев'яти місяців. Наталія Мужикова отримувала премію протягом 11 місяців в середньому – від 3 800 до 7 700 гривень.

Також зазначені вище посадовці отримували надбавки до посадового окладу. Наприклад, Іван Ващенко у листопаді 2024 року з урахуванням надбавок отримав 84 100 гривень, Сергій Зенченко – 62 500 гривень, Костянтин Мегем – 74 600 гривень, Дмитро Синенко – 82 100 гривень, Жанна Шерстюк – 67 600 гривень.

Щодо департаментів Чернігівської ОДА, то там сума преміювання начальників та заступників складає теж до 30%. Наприклад, директор департаменту фінансів Валерій Дудко у першому кварталі 2024 року отримав 30% премії розміром 17 190 гривень. Він має зарплату 25 840 гривень та надбавку за вислугу років 7 750 гривень.

Чернігівська

обласна рада

Голова облради Олена Дмитренко має посадовий оклад 30 270 гривень. Також вона має перший ранг посадової особи й надбавку в 1 000 гривень за ранг до окладу та 20% надбавку до посадового окладу за вислугу років з урахуванням за ранг – 6 250 гривень.

Надбавку за особливий характер роботи та інтенсивність праці голові обласної ради встановлено у розмірі 90% від посадового окладу з урахуванням надбавок – 28 140 гривень. В сумі Дмитренко отримує 65 680 гривень щомісяця. Щодо преміювання, то за 11 місяців вона отримувала в середньому – 6 900 гривень (від 2500 до 12 000 гривень).

Перша заступниця Олени Дмитренко Ніна Лемеш протягом 11 мі-

сяців отримувала в середньому – 6 700 гривень премії (від 1 800 до 11 000 гривень). Заступник Дмитро Блаш отримував в середньому 6 400 гривень премії (від 2 100 до 11 800 гривень).

Заклади області

Директор «Чернігівського медичного центру сучасної онкології» Олександр Заїка має посадовий оклад 46 980 гривень та надбавку за «складність та напруженість в роботі в межах фонду заробітної плати» у розмірі 50% від окладу. Інформація щодо його преміювання відсутня.

Директор Ніжинського драмтеатру імені Коцюбинського Юрій Муквич має посадовий оклад у 12 910 гривень. Розмір його щомісячних премій складає від 200 до 500% протягом 11 місяців 2024 року. В середньому він отримував 43 400 гривень премії (від 25 800 до 64 500 гривень).

Директор Чернігівського облмуздрамтеатру імені Шевченка Сергій Мойсієнко має оклад у 45 230 гривень. Також він отримав 300% премії у квітні та липні 2024 року. Сума премій складала 271 390 гривні.

В.о. директора Чернігівського філармонічного центру фестивалів та концертних програм Сергій Теребун дев'ять місяців 2024 року отримував премії розміром 300% – це 23 140 гривень щомісяця. Та два місяці по 500% премії – 38 570 гривень.

Директор «Чернігівської обласної лікарні» Андрій Жиденко має посадовий оклад 33 770 гривень. Також він отримував щоквартальні премії у розмірі трьох посадових окладів.

Яка система

нарахування премій

Розібратися у тому, чому в держслужбовців немає премій понад 30%, а комунальні підприємства та заклади отримують 300% і більше премій щоквартально, нам допоміг колишній державний секретар Міністерства у справах ветеранів Віталій Загайний.

З його слів, у кінці 2023 року для держслужбовців уряд Дениса Шмигала затвердив нову систему преміювання. 70% зарплати держслужбовця має складати оклад, і лише 30% – премії.

«Це якраз те нововведення, яке з'явилося 1 січня 2024 року. Тобто, до 2024 року могли й понад 30% нараховувати премії. Цікава деталь, якщо людина працює понад 15 років, все одно залишаються ті самі 30%. Це обов'язкова доплата, яку не може скасувати керівник. Є ще одна обов'язкова доплата, окрім вислуги років, – ранг служби. Ще може бути доплата за науковий ступінь, за доступ до таємних секретних документів. І це все долати. І, крім того, ще може бути преміювання, з огляду на позицію керівника, який оцінює вашу роботу. Також береться до уваги навчання держслужбовців, чи набрали вони відповідно у кількість балів ЕКТС, як вони справлялися з завданнями, чи були в них дисциплі-

нарні стягнення впродовж року, чи були оголошені подяки. Це все підсумовується».

Проте, керівники комунальних закладів чи підприємств не є держслужбовцями. І на них ці правила преміювання не поширюються.

«Там, в першу чергу, лімітом є фонд оплати праці. Що роблять керівники таких закладів? Вони в кінці кожного року подають кошториси в міську раду до управління фінансів. Потім вони отримують свою цифру на рік і розпоряджаються в рамках неї. Комунальні структури розуміють, якщо вони всім платять, то в них там понад 10% премії не буде. Але, впродовж року хтось звільняється, хтось йде в декретну відпустку, в когось лікарняний і так далі. Ці всі обставини призводять до того, що з'являється так звана економія фонду заробітної плати. І тут питання: у вас ця економія або зберуть, або ви її акуратно притримуете на кінець року і в кінці зможете виплатити собі премію на рівні 150 – 200 чи 300%».

Зі слів експерта, преміювання у комунальних структурах залежить від фінансового стану підприємства.

«Якщо ми беремо, наприклад, міську раду, то вона сплачує за роботу службовців апарату коштами власного міського бюджету. Це не є гроші державного бюджету. Міська рада визначає розмір посадового окладу, до цього додаються відсотки, які враховують стаж роботи (2% за кожен рік, але не більше 30% сумарно). В апараті міської ради ухвалюється положення про преміювання працівників. Відповідно до нього і виплачується премія. Але в положенні може бути написано, наприклад, максимальний розмір премії 150% від посадового окладу. А який саме розмір цього місяця ви отримуєте, так само це положення фіксує. Наприклад, керівник вашого структурного підрозділу визначає розмір преміювання, а заступник міського голови або міський голова погоджує цей відсоток, або не погоджує. Але в будь-якому випадку визначальним буде загальний фонд оплати праці, який є на рік».

Щодо обласної ради, то посадові оклади її чиновників також регулюються постановою № 268, каже експерт.

«Проте, дуже цікаво, якщо для держслужбовців розмір посадового окладу встановлюється чітко, то для працівників апаратів рад там встановлена вилка, наприклад 8 000 – 8 700. Це означає, що керівник на свій розсуд, в межах цієї вилки, може встановлювати посадовий оклад тому чи іншому службовцю».

За словами Загайного, в області також є граничний розмір премії у 30% від окладу. Та це не означає, що вона має бути такого розміру щомісяця.

Ксенія РЕКУН

«Суспільне Чернігів»,
16.01.2025

«Суспільне Чернігів» – це колишнє обласне телебачення і радіо, нині – структура всеукраїнських медіа.

Віктор Ющенко 20 років тому став Президентом України

Віктор Андрійович Ющенко (нар. 23. 02. 1954, с. Хоружівка, Недригайлівський район, Сумська область) – третій Президент України (23 січня 2005 – 25 лютого 2010), сьомий Прем'єр-міністр (1999 – 2001), голова партії «Наша Україна» (2005 – 2013), Народний депутат України V скликання (2002 – 2005), третій голова Національного банку (1993 – 2000), Заслужений економіст України (1997), лауреат Державної премії в галузі науки і техніки (1999), кандидат економічних наук (1998).

Народився в сім'ї сільських вчителів. Батько Андрій Андрійович Ющенко (1919 – 1992), учасник Другої світової війни, фронтовик, в'язень німецьких концтаборів. Після війни викладав англійську мову у Хоружівській середній школі. Перебуваючи в 1946 – 1947 рр. на Західній Україні, співпрацював з підпіллям ОУН. Мати Варвара Тимофіївна Ющенко (1918 – 2005), вчителька фізики та математики Хоружівської середньої школи, померла через тиждень після інавгурації Віктора Ющенка.

Вдруге одружений, має двох дітей від першого шлюбу (зі Світланою Колесник): доньку Віталіну і сина Андрія, та трьох від другого шлюбу (з Катериною Чумаченко): сина Тараса, дочок Софію та Христину. Має двох онуків.

1975 року закінчив Тернопільський фінансово-економічний інститут. Рік відслужив у прикордонних військах. Працював помічником головного бухгалтера колгоспу, потім в установах Держбанку. У грудні 1987 року перейшов у київське відділення Агпропромбанку СРСР. Від 1992 року – перший заступник голови правління агропромбанку «Україна». У січні 1993 року обійняв посаду голови Національного банку України. В цей період з 2 вересня 1996 року в Україні була успішно проведена грошова реформа (введено в обіг національну валюту гривню).

Від грудня 1999 до травня 2001 року Ющенко – Прем'єр-міністр України.

Кабініну Ющенка вдалося домогтися позитивної динаміки в економіці, оздоровити ситуацію на енергоринку, суттєво збільшити надходження у бюджет, витрати на соціальні цілі. За рік у країні ліквідовано бюджетну заборгованість по зарплаті, пенсіях та стипендіях.

Низка політичних інтриг, яка розгорнулася навколо Уряду, призвела до відставки парламентом уряду Ющенка в травні 2001 року.

Ющенко оголосив про намір іти в опозицію, де біля нього швидко згуртувались національні та правочентристські політичні сили. У січні 2002 року сформовано опозиційний до влади виборчий блок «Наша Україна», який очолив Віктор Ющенко. До складу блоку увійшли 10 партій правочентристської орієнтації. На парламентських виборах у березні 2002 року блок отримав за партійними списками 24,7 % голосів виборців (1-е місце серед партій і блоків) і сформував найбільшу фракцію у Верховній Раді.

Ющенко став найпомітнішим кандидатом від опозиційних сил на посаду Президента України на чергових виборах 2004 року, хоча формально йшов на вибори як самовисуванець. Але реально балотувався від коаліції «Сила народу»,

до якої увійшли його Блок «Наша Україна» і «Блок Юлії Тимошенко», з кількох партій.

Весь період президентської кампанії характеризується надзвичайно жорстким тиском на Ющенка з боку мобілізованого владою адміністративного ресурсу.

У розпал виборчої кампанії, на початку жовтня 2004 року, сталося отруєння Ющенка під час вечери із головою СБУ Ігорем Смешком на дачі заступника голови СБУ Володимира Сацюка. Розвідка США вважає, що до отруєння причетні російські спецслужби, а санкціонував усе особисто Путін. Від смерті Ющенка врятувало лиш термінове лікування в Австрії, яке тривало і наступні місяці його президентства.

За результатами першого туру голосування 31 жовтня 2004 року Ющенко набрав 39,90 % проти 39,26 % у свого головного опонента, кандидата від провладних сил Віктора Януковича.

Другий тур голосування 21 листопада 2004, за твердженням переважної більшості міжнародних

організацій, пройшов з брутальними порушеннями виборчого законодавства та прав людини, з застосуванням технологій загальнодержавного фальшування результатів голосування, в тому числі і з втручанням в електронну систему підрахунку голосів у Центральній виборчій комісії. Вона оголосила переможцем другого туру Віктора Януковича.

Це викликало масовий протест громадян, який вилився в так звану Помаранчеву революцію, або перший Майдан. Команда Ющенка добилася у Верховному суді України скасування результатів другого туру виборів. Таке ж рішення ухвалила і Верховна Рада. В цей день, 8 грудня, як компроміс, парламент ухвалив провести повторне голосування другого туру, але водночас вніс зміни в Конституцію, в напрямку збільшення повноважень Ради і зменшення їх у Президента. Ці зміни мали набуті чинності з 1 січня 2006 року.

У результаті повторного голосування другого туру 26 грудня Віктор Ющенко отримав 51,99 % голосів, Віктор Янукович 44,20 %.

23 січня 2005 року відбулася інавгурація Віктора Ющенка у Верховній Раді, тобто вступ його на посаду Президента. В церемонії взяли участь чимало глав держав і урядів зарубіжних країн. Після складання присяги Президента в парламенті, що за Конституцією є офіційним вступом на посаду, того ж дня Ющенко провів політич-

ну інавгурацію на мітингу на переповненому сотнями тисяч людей Майдані Незалежності.

Перші 100 днів президентства Ющенка запам'яталися численними звільненнями та призначеннями на всіх рівнях виконавчої влади. Через день після вступу на посаду Ющенко призначив Юлію Тимошенко Прем'єр-міністром, що затвердив парламент. Одного з найближчих своїх соратників – Петра Порошенка, конкурента Юлії Тимошенко на пост Прем'єр-міністра, Ющенко призначив на високу посаду секретаря Ради національної безпеки та оборони України.

Багато уваги під час свого президентства Віктор Ющенко приділяв відновленню історичної пам'яті українців. Найперше це стосується відродження Гетьманської столиці Батурина, де Ющенко доклав дуже великі зусилля ще й до президентства.

Влітку 2006 року Ющенко відкрив монумент «Пам'яті Героїв Крут» на Чернігівщині, а 14 квітня 2008 року урочисто відкрив тут Музей Героїв Крут.

З ініціативи Ющенка наш парламент визнав Голодомор 1932 – 1933 років геноцидом українського народу, вчиненим комуністичним режимом СРСР.

На жаль, в перший же рік президентства Ющенка почалися чвари політичних сил, які перемогли в Помаранчевій революції: Блоку «Наша Україна» і «Блоку Юлії Тимошенко». Апогей настав на початку вересня 2005 року, коли Тимошенко публічно заявила про корупцію серед вищих посадовців, найближчих соратників Ющенка.

8 вересня 2005 р. Ющенко звільнив уряд на чолі з Юлією Тимошенко.

Чвари призвели до того, що на виборах у Верховну Раду 26 березня 2006 року полісили Майдану не змогли здобути більшість у Верховній Раді. Найбільшу кількість голосів отримала Партія регіонів на чолі з Януковичем. Разом зі своїми спільниками регіонали отримали більшість у Раді і внесли президентові подання – призначити главою уряду Віктора Януковича. Після кількох місяців політичних баталій Ющенко змушений був внести кандидатуру Януковича у Верховну Раду, адже цього вимагала оновлена Конституція. Янукович став прем'єром.

Але політична криза тривала. Ющенко став першим президентом, який розпустив парламент і призначив дострокові парламентські вибори. 2 квітня 2007 року Ющенко підписав указ про достро-

кове припинення повноважень Верховної Ради України 5-го скликання. Підставою для цього назвав неконституційний спосіб формування конституційної більшості у ВР, а саме входження до правлячої коаліції окремих депутатів, а не цілих фракцій. Депутати коаліції заявили, що не будуть виконувати указу. 26 квітня 2007 року Віктор Ющенко видає другий указ про дострокове припинення повноважень Верховної Ради. Підставою стала формальна відсутність коаліції (як незаконно створеної) у ВР протягом одного місяця.

Результатом переговорів стало визнання коаліцією розпуску ВР і згода на перевибори. 5 червня 2007 року підписано третій указ про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України. Підставою для нього за взаємною згодою всіх сторін стало добровільне складення повноважень депутатами опозиційних фракцій. Повторні вибори було призначено на 30 вересня 2007 року. У результаті «Партія регіонів» набрала 34,37 %, «Блок Юлії Тимошенко» – 30,71 % та «Наша Україна» – 14,20 %.

Ющенко вдруге подав кандидатуру Юлії Тимошенко на посаду глави Уряду, що і затвердив у грудні 2007 року парламент.

8 листопада 2007 року Ющенко підписав Указ щодо будівництва доступного житла в Україні та покращення забезпечення громадян України житлом. 11 грудня 2007 року на зустрічі Ющенка з представниками бізнесу та влади започатковано проєкт «Зігрій любов'ю дитину» – благодійництво на підтримку багатодітних родин.

Діяльність Ющенка як Президента України є досить суперечливою. Позитивом стало скасування візового режиму для громадян Євросоюзу та США, введення значної матеріальної допомоги при народженні дитини. За чотири роки було подвоєно валовий внутрішній продукт та державний бюджет, закріплено свободу слова та свободи вибору, а також збільшено фінансування ключових соціальних програм.

Під час президентства Ющенка розпочалися перемовини щодо надання Україні безвізового режиму з країнами Європи. За час президентства Ющенка і за чималих його зусиль Україна вступила в Світову організацію торгівлі.

У зовнішній політиці України залишалося чимало проблем. Стосунки з Росією формально залишалися добримими, але фактично Росія стала проводити надзвичайно агресивну політику економічного та інформаційного тиску на Україну («газова війна», антиукраїнська пропаганда тощо).

2007 року Ющенко розпочав переговори про зміни Угоди про партнерство та співробітництво

з ЄС на новий посилений формат співпраці – Угоду про асоціацію з ЄС.

2008 року Україна подала заявку на отримання Плану дій щодо членства в НАТО. На тому саміті НАТО запросили Албанію та Хорватію до переговорів щодо вступу та привітали прагнення України та Грузії щодо вступу до Альянсу.

Перший візит В. Ющенко на посаді президента України був у Росію. Це сталося 24 січня 2005 року. Там він провів кількогодинні консультації зі своїм російським колегою В. Путіним. Відразу після Москви Ющенко відлетів на Захід і виступав перед європарламентарями.

1 жовтня 2008 р. Ющенко заявив про продовження дії Договору про Дружбу та партнерство між Україною та Росією на наступний 10-тирічний період.

До чергових президентських виборів Ющенко підійшов у дуже складній ситуації. Тривав розбрат у стані партнерів по Помаранчевій революції. «Блок Юлії Тимошенко» висунув її кандидатом у президенти.

Чвари соратників по Майдану призвели до того, що до влади знову повернулися регіонали, здавалося б, зметені на узбіччя політичному Помаранчевому революційному лідеру Януковичу був обраний Президентом. Друге місце на виборах зайняла Тимошенко. Віктор Ющенко отримав 5,45 % голосів і зайняв 5-те місце після Сергія Тігіпка і Арсенія Яценюка.

На президентських виборах 2014 і 2019 років Ющенко не балотувався.

Після президентства Ющенко вкловився в громадсько-політичну діяльність. Зокрема, створив громадську організацію Інститут Президента Віктора Ющенка «Стратегічні ініціативи». Одним із головних завдань інституту є розвиток громадянського суспільства, оцінка тенденцій в українській політиці, збереження культурних цінностей, контроль влади, промоція європейського вектора тощо.

***

20-річчя вступу Віктора Ющенка на посаду Президента України спонукає нині суспільство до серйозного аналізу цього президентства. Чому не збулися очікування від Помаранчевої революції? Чому після Майдану відбувся реванш розгромлених ним політичних сил – абсолютно проросійських, антиукраїнських? Щоб їх змести, виявився потрібним другий Майдан, Революція гідності. До чого призводить брак єдності, чвари національно-демократичних, державницьких сил? Всі ці питання є надзвичайно актуальними нині, в час великої трагедії – війни, російської агресії. В час, коли нація, насамперед її еліта, має згуртуватися, відстоюючи незалежність України.

Спортивне довголіття 52-річний Ягр закинув 4-ту шайбу за сезон

Легенда чеського і світового хокею Яромир Ягр закинув шайбу у ворота «Шкоди» (Пльзень) у матчі чемпіонату Чехії. Він оновив власний рекорд найбільш вікового хокеїста, який вразив ворота суперника у професійній лізі. В день гри Ягру було 52 роки, 10 місяців і 23 дні.

Його «Рітері Кладно» зазнав поразки в овертаймі. Але для Яромира це вже 4 шайба цього сезону за 22 матчі.

У 2011 році він став власником цього клубу, в якому розпочав свою кар'єру ще наприкінці 80-х років. Протягом кар'єри Ягр виступав за різні клуби Національної хокейної ліги, що орбедує команди Канади і США. Загалом у НХЛ провів 1733 гри, закинув 766 шайб і віддав 1155 асистів. П'ять разів (1995, 1998, 1999, 2000, 2001) отримував нагороду Арт Росс Трофі, яка дістається найкращому гравцю сезону за системою «гол + пас». У складі Піттсбурга двічі виграв Кубок Стенлі, вищу нагороду НХЛ.

Досяг успіхів він і зі збірною Чехії. Разом із ним чехи двічі (2005 та 2010) ставали чемпіонами світу. Також був тріумф його збірної на Олімпійських іграх 1998 року. Чехія у фіналі здолала Росію з рахунком 1:0.

26-разова чемпіонка світу та учасниця 5 Олімпіад завершує кар'єру

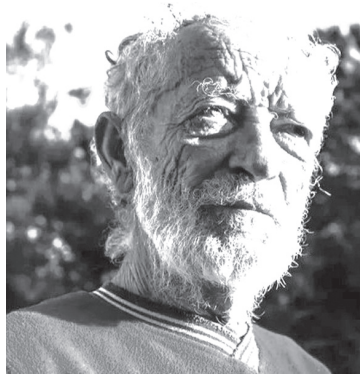
Легендарна угорська плавчиня 35-річна Катінка Хоссу Зоголосила про завершення кар'єри.

Хоссу встановила 20 світових рекордів, завоювала 321 золоту, 83 срібних і 69 бронзових медалей на Кубках світу та Європи різної вікової категорії. Організація водних видів спорту чотири рази вибирала її найкращою плавчицею року.

Вона представляла Угорщину на 5 Олімпійських іграх. Правда, тут виступи були менш вдалим, ніж на інших світових змаганнях. Лише на Олімпіаді 2016 року в Ріо-де-Жанейро їй вдалося здобути 3 золоті та 1 срібну медаль.

Помер італійський Робінзон Крузо: він прожив на безлюдному острові 32 роки

Мауро Моранді, якого називали італійським Робінзоном Крузо через його 32-річне життя на безлюдному острові в Середземному морі, помер в місті Модена в Італії. Йому було 85 років.

На відміну від героя Данієля Дефо, який мріяв про порятунок, Моранді свідомо обрав життя в самоті. У 1989 році він потрапив на острів Буделлі біля північного узбережжя Сардинії, зачарований його первозданною красою. Там він оселився і залишався до 2021 року, доки його примусово не виселили.

У 2016 році після судових процесів острів перейшов у державну власність і став частиною національного парку архіпелагу Ла-Маддалена. Влада вирішила, що Моранді більше не може залишатися через можливі медичні ризики та невідповідність його хатини будівельним нормам.

Протягом десятиліть чоловік жив у покинутій хатині часів Другої світової війни, створював скульптури з гілок, готував їжу на газовій плиті та читав книги, які привозив із найближчого міста Ла-Маддалена. Використовував сонячну енергію та автомобільні акумулятори для зарядки телефону і планшета.

Він був доглядачем на острові та охороняв унікальну екосистему Буделлі. Прибирав сміття, підтримував туристичні стежки та розповідав відвідувачам про острів і його знамениту рожеву піщану пляжну лінію.

Моранді народився 12 лютого 1939 року в Модені, в сім'ї шкільного доглядача і чемпіона з художньої гімнастики. Він був вчителем фізичної культури. Мав трьох дочок.

У своїх спогадах Моранді зазначав, що знайшов на Буделлі саме ту гармонію, яку шукав усе життя. «Це було просте, але наповнене радістю життя», говорив він.

В Іспанії представили законопроект про боротьбу з неправдивими новинами в інтернеті

Бум соціальних мереж в останні роки викликав занепокоєння щодо відсутності регулювання та поширення фейкових новин.

Законопроект замінює законодавство 1984 року і націлений на інтернет-користувачів, які мають понад 100 тисяч підписників на одній платформі або 200 тисяч на декількох, йдеться в заяві Міністерства юстиції.

Ці ЗМІ та платформи повинні мати механізм, який сприятиме реалізації права громадян вимагати публічного виправлення неправдивої або неточної інформації, що завдає їм шкоди. Для виправлення більше не потрібно буде звертатися до керівника видання.

Законопроект має пройти етап консультацій перед тим, як буде винесений на розгляд парламенту.

В Албанії тимчасово заблокують TikTok після трагедії у школі

Влада країни заблокує доступ до платформи TikTok на один рік після інциденту у школі, який призвів до смерті учня. Відповідно до рішення уряду, TikTok буде заблокований в Албанії з початку 2025 року.

Крім того, уряд Албанії започаткує програми, які слугуватимуть освіті студентів і допоможуть батькам стежити за життям своїх дітей.

Рішення про блокування TikTok ухвалили після бійки в одній зі шкіл Тирані, під час якої був убитий 14-річний учень і ще один отримав поранення. Пізніше з'ясувалось, що конфлікт почався з протистояння в соціальних мережах.

Вбивство викликало в країні дискусію серед батьків, психологів та освітніх установ Албанії щодо впливу соцмереж на молодість.

TikTok, який має понад мільярд активних користувачів по всьому світу, раніше потрапив під вогонь критики у США через звинувачення у шпигунстві на користь Китаю.

А в Європейському Союзі проти платформи почали розслідування за звинуваченням, що її використовували для впливу на президентські вибори в Румунії.

Обійми з коровами: у Британії придумали новий вид боротьби зі стресом

54-річна Фіона разом зі своїм чоловіком Віллом і братом Джеймсом МакК'юном працюють на Дамбл фермі в Східному районі Йоркшира. Обійми корів — одна з популярних концепцій оздоровлення в США і Великій Британії. За останнє десятиліття попит на подібну терапію неухильно зростає. Оскільки сімейна ферма у Східному Йоркширі, що працює з 1970-х років, більше не могла утримувати молочне стадо через багаторічні повені, її власники знайшли рішення. П'ять місяців пішло на те, щоб навчити корів поводитися спокійно поруч із незнайомцями. І тепер ферма приймає всіх охочих пообійматися з тваринами.

Сеанс коштує 50 фунтів. У сеанс входить екскурсія фермою, а також вигул і розчісування корів. Тривалість і процес залежить від конкретної людини. Але здебільшого все проходить так: відвідувачі проводять час із коровами, розчісують їх, вигулюють або просто лежать поруч і обіймаються. Фермери кажуть, що інколи й самі приходять поспішити з коровами, щоб впоратися зі стресом.

Думала, що весілля несправжнє і випадково вийшла заміж

Мешканка Австралії випадково офіційно вийшла заміж, бо думала, що весільна церемонія, яку організував її партнер, — фейкова. За словами жінки, її партнером був блогер з інстаграму, який переконав її взяти участь у «несправжній» весільній церемонії задля ролика у соціальній мережі. Про те, що вона офіційно вийшла заміж, жінка дізналась лише згодом, коли її чоловік намагався використати шлюб з нею для отримання посвідки на постійне проживання в Австралії.

Після цього жінка подала до суду, щоб анулювати шлюб. Суд Мельбурна став на її сторону і визнав шлюб недійсним.

Згодом жінка знайшла свідоцтво про шлюб та заяву на шлюб, яку подали за місяць до поїздки у Сідней, тобто ще до того, як чоловік зробив їй пропозицію. Хоча у заяві стояв її підпис, сама жінка стверджує, що нічого не підписувала. Суд також визнав, що підпис на заяві не схожий на підпис жінки.

Суд постановив, що жінка не зрозуміла характеру церемонії і не давала реальної згоди на шлюб. Його анулювали у жовтні 2024 року.

Нова Зеландія виплатить компенсацію громадянам, які дітьми зазнали насилства у психлікарні в 1970-х роках

Уряд Нової Зеландії виплатить компенсації громадянам, які у дитячому і підлітковому віці зазнали жорстокого поводження у державній психіатричній лікарні в 1970-х роках.

У липні 2024 року в Новій Зеландії розсекретили інформацію про те, що 362 дитини, які не мали будь-якої форми психічного захворювання, піддавалися немодифікованій електросудомній терапії (електрошокова терапія) або ін'єкціям паральдегіду. Це відбувалось у дитячому та підлітковому відділенні психіатричної лікарні Лейк Еліс між 1972 і 1978 роками.

З дітьми та підлітками жорстоко поводилися, щоб покарати та встановити над ними емоційний контроль.

«Ніколи неможливо виправити або компенсувати катування дітей. Кабінет міністрів погодився визнати громадян постраждалими від тортури, коли ті перебували під опікою держави», наголосила міністерка імміграції Нової Зеландії Еріка Стенфорд, що очолює розслідування.

Компенсація складатиметься з трьох частин: одноразова виплата 86 тисяч доларів США; письмове вибачення; полегшення доступу до підтримки та реабілітаційних послуг.

При цьому постраждалі можуть отримати й більшу компенсацію. Наразі уряд виділив понад 13 мільйонів доларів на відшкодування та експлуатаційні витрати, пов'язані з процесом.

Розслідування також виявило, що з 1950 по 2019 рік близько 200 тисяч дітей, молодих людей і дорослих зазнали жорстокого поводження в державних і релігійних установах. Найбільше постраждали представники корінної громади маорі, а також люди з інвалідністю.

У Британії засудили «цілителя» за смерть жінки

61-річного «цілителя» Хунчі Сяо визнали винним у смерті його 71-річної послідовниці, яка за його порадами припинила приймати життєво необхідний інсулін. Чоловіка засудили до 10 років ув'язнення за вбивство з необережності. На наступні 5 років йому заборонили таку його діяльність.

Хунчі Сяо із Каліфорнії (США) здобув популярність завдяки терапії пайда ладжин — практики «терапії ляпасами», яка нібито мала лікувати всі хвороби, вивільняючи з тіла «отруйні відходи».

Методика сягає корінням у китайську медицину, але критики кажуть, що таке «лікування» не має наукового обґрунтування.

У 1999 році в британки Дені-

ель Карр-Гомм лікарі діагностували діабет 1 типу. Жінка почала шукати ліки, не хетувала такими методами як голкотерапія, розповідав її син Метью.

Деніель шукала альтернативні методи лікування і за декілька місяців до смерті у 2016 році потрапила на семінар до Хунчі Сяо в Болгарії.

Після зустрічі жінка записала відео, в якому назвала чоловіка «посланцем Бога», який «розпочав революцію, щоб повернути владу в руки людей, які мають лікувати себе і змінити систему охорони здоров'я».

У жовтні 2016 року британка приєдналася до програми ретриту «цілителя», яка проходила в його майстерні у Вілтширі (Велика Бри-

танія). У ході практик Деніель за порадами Хунчі Сяо відмовилася від життєво необхідного інсуліну, за що отримала схвалення «цілителя».

Через три дні без ліків стан 71-річної жінки значно погіршився. «Вона блювала, була втомлена та слабка, а до вечора вила від болю та не могла відповідати на запитання», — сказав прокурор Дункан Аткинсон.

При цьому Хунчі Сяо пояснював цей стан «кризою зцілення». Зрештою після понад 30 годин страждань жінка померла.

Під час судового засідання прокурор заявив, що «цілитель» повинен був знати про небезпеку відмови британки від ліків — у 2015 році чоловік уже був засуджений за

вбивство з необережності шестирічного хлопчика. Тоді батьки дитини після семінару Хунчі Сяо в Сідней припинили давати своєму сину інсулін, попри те, що той хворів на діабет 1 типу.

Водночас «цілитель» визнав, що «ігнорував небезпечні симптоми хвороби та забагато наголошував на побічних ефектах ліків». Хунчі Сяо пообіцяв після звільнення не проводити семінари так, як раніше.

Адвокат чоловіка сказав, що друзі та колеги сприймали «цілителя» як добросердного послідовника Конфуція, який не хотів бути відомим, але прагнув щиро допомогти людям.

Суддя Роберт Брайт під час винесення вироку сказав, що Сяо ві-

рить у пайда ладжин і продовжує просувати цю практику. Крім того, чоловік досі вважає традиційну медицину «токсичною».

Представник правосуддя сказав, що «впевнений» у тому, що Хунчі Сяо буде продовжувати практики у в'язниці та після звільнення може активно чи за мовчазної згоди заохочувати своїх послідовників зменшити прийом ліків.

Родина померлої Деніель Карр-Гомм назвала чоловіка «цілковитим шахраєм». «Хоч ми і не можемо повернути нашу матір, ми сподіваємося, що цей випадок щонайменше підкреслить небезпеку застосування нерегульованих альтернативних методів лікування», сказали рідні британки.

Кость Смовський: «Моя служба Батьківщині» До 130-ліття від народження

Газета завершує публікацію цінного історичного дослідження, автор якого – наш земляк Олександр Шокало. Почата публікація у трьох попередніх номерах газети, №№ 280 – 282. Ви можете прочитати їх на сайті «Світ-інфо». Інтернет-адреса сайту подана в заголовку на 1 сторінці газети. Або в Гугл наберіть українською її назву.

Шокало Олександр Андрійович народився 13 січня 1949 року в селі Гнідинці Варвинського району Чернігівщини (нині – Прилуцький район). Есеїст, культуролог, сходознавець, перекладач, публіцист, громадський діяч, член Національної спілки письменників з 1979). Засновник і головний редактор науково-популярного журналу універсального змісту «Український світ» (з 1991), який серед іншого висвітлює життя української діаспори світу, та видавництва «Орій» (1992-1993).

В центрі пропонованого нового дослідження О. Шокало – військовий діяч Українських визвольних змагань, теж наш земляк з Чернігівщини Кость Смовський. На жаль, ще недостатньо відомий загально, хоч свого часу був в епіцентрі бурхливих подій Української революції. Саме тому в цьому дослідженні – розповідь про ключові події тих часів, про багатьох видатних представників Українських визвольних змагань. І розвідки автора, і мемуари героя оповіді. Стаття ілюстрована цікавими архівними фотографіями. Заодно автор представляє і книгу спогадів К. Смовського «Моя служба батьківщині».

У О. Шокала свій погляд на багато подій того часу. Читач може погоджуватися чи ні з цими судженнями. Але варто пам'ятати, наскільки надзвичайно складним був той період 1917 – 1921 років для України, і що вже тоді бракувало національної єдності нашої еліти, натомість не бракувало чвар.

В будь-якому разі це дослідження містить великий фактологічний матеріал

Ще у вересні 1939 кавалерійська бригада під командуванням Владислава Андерса була виснажена в боях з німецькими й советськими військами, і тяжко поранений генерал потрапив у полон до большевиків та майже два роки був ув'язнений в чекістських тюрмах – Бутирці й Луб'янці та дивом уникнув трагічної долі багатьох польських військових, розстріляних у Катині й інших місцях.

Владислав Андерс (1892 – 1970).

Після початку німецько-советської війни та підписання в 1941 польсько-советської політичної декларації Польський уряд в екзилі призначив генерала Владислава Андерса командувачем Польської ар-

мії в СССР. Армія складалася з полонених і репресованих польських громадян, серед яких було багато українців і Білорусів. Сталін вимагав негайно кинути неготовлені польські частини на фронт, але генерал Андерс категорично не погоджувався, бо вважав, що Польська армія ще не сформована, не вишколена і має воювати як окреме й ціле військо з'єднання. Категоричну вимогу Андерса підтримав Британський уряд, і Польська армія евакуювалася через Каспійське море до Ірану, а далі до Палестини й Італії, де в травні 1944 героїчно штурмувала гору Монте Касіно.

Наприкінці війни генерал В. Андерс, завдяки старанням генерала П. Шандрука і його посланця полковника К. Смовського, заступився за військовиків Української Національної Армії (УНА), які перейшли на бік американських військ. Їх не депортували до СССР, а інтернували в таборі в Риміні (Італія) й потім відправили до Великої Британії.

У 1965 р. з ініціативи В. Андерса, який тоді керував «Радою Трьох» (цей орган у 1956 – 1972 рр. виконував функцію колективного президента Польщі в еміграції), генерала П. Шандрука нагородили найвищим польським орденом Військової Доблесті («Virtuti Militari») за героїзм у польсько-німецькій війні 1939 р. – як командир 29-ї Польської бригади П. Шандрук урятував її від знищення.

Помер Владислав Андерс у Лондоні 12 травня 1970 р., і згідно з заповітом його поховали на польському військовому кладовищі в Монте Касіно поруч зі своїми солдатами.

У Варшаві в парку, що на вулиці Генерала Владислава Андерса, встановлено монумент битві при Монте Касіно з пам'ятною стелою генералу Андерсу (на фото).

Фото Олександра Шокала. 2024 р.

Після повернення з Італії 8 травня полковника К. Смовського командували від УНА до штабу 3-ї Американської Армії в Зальцбурзі на переговори «з командуванням західних альянтських військ... у справі переходу з'єднань Української національної Армії на бік альянтів». У складеному й підписаному уповноваженим УНА полковником Костянтином Смовським протоколові зазначалося: «Основний склад УНА творить 1-а Українська піхотна дивізія, що на день 27 квітня ц. р. у складі 25 000 вояків перебувала на відтинку Грац–Брюк на р. Мур (Австрія). Крім цього, до складу УНА входять ще окрема протипанцерна бригада і запасові частини Армії. Як санітарний, так і моральний стан Армії дуже добрий. УНА була зорганізована частинно з мобілізованих в Гали-

чині українців, а частинно з добровольців, набраних з німецьких примусових таборів праці або з таборів військовополонених. Створення УНА дало змогу врятувати тих людей від голоду й поневір'яння в таборах примусової праці й відтягнути їх з німецької промисловості. ...Ті українські політичні чинники, які допомагали організувати Армію або санкціонували її існування, керувалися такими мотивами:

1. Під оглядом політично-військовим УНАрмія мала бути зав'язком Української армії для майбутньої боротьби за визволення України з-під російсько-комуністичного режиму. Сам факт, що УНАрмія була сформована в моменті, коли поразка Німеччини була для всіх очевидна (кінець 1944 і початок 1945 рр.), свідчить про те, що організатори УНАрмії мали на увазі майбутню війну демократичного світу з советською Росією, у неминучість якої українські політичні чинники вірили, знаючи агресивні плани Росії.

2. Одним із засадничих принципів військово-політичного керівництва УНАрмії була передумова, що Армія не буде вжита для боротьби проти західних альянтів. Утаємній інструкції для командування УНА було устійнено, що на випадок, коли УНА або її частини опинилися на західному протиальянтному фронті, вони мають зі зброєю перейти до англо-американських сил».

Вражає, як професійний військовий полковник К. О. Смовський передбачив неминучу «майбутню війну демократичного світу з советською Росією». Це підтвердив увесь демократичний світ, який став на бік України під час нинішньої воєнної агресії російських необільшовиків.

Після поразки Українських визвольних змагань К. О. Смовський жив у Західній Німеччині, в Ульмі. Тут у 1946 заснував організацію Союзу Українських ветеранів (СУВ) та до 1950 очолював його Головну Управу. В 1947 р. Уряд УНР в екзилі присвоїв полковнику К. О. Смовському за бойові заслуги звання генерала-хорунжого.

У 1950 К. О. Смовський виїхав до США, в м. Міннеаполіс (штат Міннесота), де також заснував організацію Союзу Українських ветеранів і очолював її до кінця свого життя. У своєму «Виясненні до пунктів Статуту «Союзу Українських ветеранів» від 27 серпня 1950 р. генерал-хорунжий К. О. Смовський наголосив на меті цієї організації: «Захвання та плекання традиції Українського війська, виховання бувших вояків у душі військовим і громадським та взаємна допомога». Завдяки діяльності СУВ збережено пам'ять про самовідданих Українських вояків, і нині відповідно до Українського законодавства вони зараховані до борців за незалежність України у XX сторіччі. Хоч у Вікіпедії досі багатьох таврують «колабораціоністами».

У Міннеаполісі генерал-хорунжий К. О. Смовський написав працю «Мої практичні зауваги з Другої світової війни», датовану 6 грудня 1950 р., де зробив аналіз бойових дій Другої світової війни та подав свої пропозиції для використання в майбутніх військових операціях. А в неминучості війни України за підтримки «демократичного світу» з імперською Росією досвідчений Український воїн був переконаний, бо Українська визвольна війна не була доведена до переможного кінця і російський імперіалізм не було знищено, тож він лишається загрозою і для України, й для цілого Світу.

Генерал-хорунжий К. О. Смовський наголошує на вирішальній силі озброєнь нинішньої епохи, «сто раз важніших, а власне зброєнь тих, що відбуваються в лабораторіях і фабриках»: «Західні держави і Америка притримуються наразі доктрини, яка каже, що в майбутній війні не будуть битися маси, а тільки одиниці в машинах, а тому збройні сили в часі спокою можуть бути невеликі... Але большевики все ставлять на чолі зброєнь маси. ...Коли хочеться пізнати воєнний потенціал правдоподібних противників, всі ті чинники треба проаналізувати. ...Без сумніву, військова техніка сьогодні стоїть на порозі нової доби, доби всесильних гудзиків на пульті радіонаказувача, над якими хилитиметься вояк, що керуватиме сам страшною літучою армією роботів. Але, на мою думку, що це правдоподібно буде за кільканадцять років. Наразі ж техніка ще так далеко не зайшла. Геній людський може в межі часі винайти і випродувати достатню охорону – контртехніку».

Як досвідчений практик і прозірливий теоретик військової справи генерал К. О. Смовський передбачив новітній рівень військової техніки з пультатами радіонаказувачів, які за допомогою «гудзиків» (кнопок) керують «страшною літучою армією роботів», та з «контртехнікою».

І надзвичайно важливе застереження досвідченого воїна, що підтверджує неготовність до війни з Росією «західного блоку»: «Чим пізніше вибухне війна проти ССР, тим трудніша вона буде для західного блоку, бо час сприяє п'ятій колонії, і комуністична хвороба все більше буде роз'їдати західні народи. А всі відосередкові супротивні большевики немилосердно нищать у всіх окупованих ними державах».

За чотири роки перед тим, у 1946, британський державний діяч і політик, автор антигітлерівської коаліції Вінстон Черчілль (1874 – 1965) у своїй промові в Фултоні (США) назвав советський тоталітаризм небезпечнішим за фашизм і закликав до створення Трансатлантичного альянсу (майбутнього НАТО) для протидії руському комуністичному тоталітаризму. Черчілль наголосив: «Коли Русія стане фашистською державою, то фашизм у ній іменуватимуть «особливою руською духовністю». Яке проникливе передбачення й визначення рашизму з його «русским миром»! Однак, тодішні політики, передусім американські й британські, осклаженіло розкритикували застереження й пропозицію Черчілля, назвавши їх неприхильними до ідеї миру». Та вже через кілька років стала очевидною агресивність руської тиранії та її тотальна загроза для миру в цілому Світі.

Тотальну загрозу руської комуністичної тиранії гостро передчував і генерал К. О. Смовський, тож свою застережну працю написав, аби «допомогти деякими скромними практичними порадами американському командуванню. Бо з дрібниць складається велике», а також, аби застерегти від фатальних помилок, що їх зробили Німці: «Німці ще перед приходом своїм розкидали по фронті і до цивільного населення пропагандивні летучки, щоб Українці-вояки червоної армії здавалися в полон, бо з Німецьким військом йде Уряд України і Українська армія. І вояки часто під загрозою смерті здобували ці летучки, хоронили, як реліквію і сотнями, тисячами почали переходи-

ти на бік німців. Але що за страшне розчарування їх спіткало. Десятками тисяч полонених зганяли на чистому полі, огороджували колючим дротом, і ці нещасні під голим небом, під дощем, а потім і снігом вмирили з голоду і рижних пошестей. Під м. Умань здалося 120 000, і вони всі були розстріляні з важких кулеметів, а пізніше німці писали в пресі і говорили населенню, що ці трупи були забитими в часі бою. Під Києвом на бік німців перейшло 60 000 чоловік, під Харковом також біля 60 000, і ці вояки були виморені голодом. В Мінську, на Білорусі, було зібрано 40 000 полонених до фабрик, і коли почався голодний тиф, будинки були облиті бензином і підпалені.

...Але деяким полоненим удавалось втекти. Вони втікали в ліси, і з цього почалося творення партизанських відділів. Тилова армія, а пізніше німецька адміністрація почали грабувати і так бідне населення. ... Населення почало втікати в ліси і долучатися до партизанських відділів, бо іншого виходу не було. ...На північній Україні: Чернігівщина, Волинь, Полісся всі ліси були переповнені партизанськими відділами національно-українськими, а також большевицькими. Всі жиди, якщо пощастило урятуватися від смерті, перебували в цих останніх.

Селяни на Чернігівщині говорили: «Сталін 25 років хотів, щоб ми його полюбили, але це йому не вдавалось, але як прийшов Гітлер зі своєю жандармерією, то за один рік ми Сталіна полюбили». Мадьярська і Румунська армії і їх адміністрація не відставали в грабунках від Німців. За малу провинку карали населення негайними розстрілами. Натомість Італійська і Словацька армії не грабували і поводилися з населенням добре, і воно їх за це шанувало.

...Військові коменданти, не маючи жодного поняття про советські відносини і підступність, призначали цивільну владу з 6 осіб і старосту в селі, чи бургомистра в місті. Людей, вибраних принагідно, часто ворожих і навіть часто попадали люди, які і у совітів займали провідні становища, отож для населення цілком чужих.

...Отже, по приході німців місцева людність часто бачила в адміністрації тих же советських людей, представників зненавидженої советської влади плюс авантюризм зайдів, і не дивно, що і не відчувала жадної зміни, але часто й ще гірше, тому що люди доброї волі з бувших репресованих чи розкуркулених і безумовних ворогів комунізму боялися сказати щось проти цієї влади, де сиділи комуністи, в страху арешту і розстрілу. Німці дуже похабно робили це за вказівками цих старост чи бургомистрів, які в цей спосіб старались знищити чужими руками цей свідомий елемент, ворожий советській владі, але в цьому випадку їх виставляли перед німцями, як комуністів.

...Поліційний апарат, сформований на новозайнятих теренах, був часто в руках цілком ворожих людей, бо в руках комуністів (агентів НКВД) чи теж авантюристів, а тому...населення вбачало в нім не носія права, порядку і безпеки, але цілком протилежне. Не ліпше виглядала справа і з німецькою службою безпеки, так званним SD. Власне на теренах України і Білорусі в цій службі було багато агентів НКВД, які під німецькою маркою розправлялися жорстоко з місцевою Українською чи Білоруською інтелігенцією.

Кость Смовський: «Моя служба Батьківщині»

7 Прикладом може бути Київ, де SD розстріляло Українських патріотів Олену Телігу і її чоловіка, і цілий ряд визначних Українських патріотів. Всі ці факти, безумовно, від'ємно впливали на людину і тому, вважаю, що в слідуючій війні, де Америка буде мати провідний голос, ці помилки не повинні повторитись...

Знаю, що сьогодні американська техніка перевищує совітську. Але совіти мають перевагу в кількості людського матеріалу. ...Тепер в часі спокійно військо повинно ознайомитися з підступністю ворога, з яким прийде до воювати... («Мої практичні зауваги з Другої світової війни»).

Слушність застережень і рекомендацій військового-практика К. О. Смовського підтверджується нині – під час руської воєнної агресії в Україні й підступної політично-диверсійної злочинства неолібералів по всьому Світу.

Трагізм боротьби Українців за свою волю полягає головним чином у тому, що ми понад 1000 років гніємося під колоніальним гнітом грабницької русі. За той тривалий історичний період неволі на наших землях дегенеративна русь наплодила масу своїх байстрюків – паразитарної русі та їх прислужників малорусів – спершу вірнопідданих царю, а потім збольшевичених. «Збольшевичені малоруси» 100 років тому допомогли большевикам завоювати Україну, а тепер п'ята колона русні й шоста колона малорусні допомагають руським неолібералам на внутрішньому фронті заневолювати Український народ і знову завоювати Україну.

Агресивну антиукраїнську суть п'ятої й шостої колон викрив Український філософ, публіцист, політичний діяч, головний ідеолог Українського інтегрального націоналізму Дмитро Іванович Донцов (1883 – 1973): «Багато пишеться про п'яту колону московських агентів. Більше ще треба про це писати. Але не треба забувати ще і іншої – шостої – колони, яка, хтозна, може ще небезпечніша від першої. Наша приказка каже: «Коб лиш болото, а чорти знайдуться!» Оті чорти – це п'ята колона, а болото, в якому вони розводяться – шоста. Шоста колона – це ота нейтральна нібито більшість – «Ні Богіві свічка, ні чортові огарок» – яка в усіх країнах нашого континенту творить таке середовище, серед якого якраз добре виплекуються бацили комунізму».

100 років тому большевики-коллективізатори за підмогою шостої колони заражених «бацилою комунізму» «збольшевичених малорусів» пограбували Українських господарів і загнали озлиднілий люд у лагерний соціалізм за підмогою прагматичного Заходу.

Нині для протистояння зовнішній руській агресії й внутрішній окупації України п'ятою колоною русні та колаборації шостої колони малорусні ошукане, роз'єдане, пограбоване Українське суспільство, не маючи необхідного запасу внутрішньої сили, змушене було залучати допомогу ззовні – від західних союзників, часто ненадійних. І досі Українці сподіваються на сторонню допомогу, бо ресурс власної сили поглинають внутрішні владарюючі паразити.

Тільки збірна воля Українського національного духу, зосереджена в Українській збройній силі, здатна звільнити народ від чужинського паразитарного владарювання і спонукати все Українське суспільство до відродження своїх систем саморозвитку, самоврядування, самозахисту й до наведення справедливого суспільного ладу в Самостійній Укра-

їнській Державі. Руська колонізаторська агресія проти України ніколи не припиниться, бо руська колоніальна імперія постала й утвердилась на Українському людському й природному ресурсах та геополітичному базисі. Тож покласти кінець руській імперії та її владарюванню може тільки Всеукраїнська визвольна війна. А для цього Українському народові належить відродити й зміцнити свої Українські Збройні Сили...

У 1957 р. генерал-хорунжий К. О. Смовський та його соратники зорганізували в Міннеаполісі Комітет (на фото) з відзначення 40-ліття відродження Українських Збройних Сил.

Дух Костя Овдійовича Смовського відійшов у Безвічність 8 березня 1960 у м. Міннеаполіс (штат Міннесота, США), де й похований його прах. Залишилась його осиротіла родина: вдова Лідія, дві дочки, двоє зятів і троє онуків.

У газеті «Свобода» за 23 березня 1960 надруковано поминальну статтю «Генерал Кость Смовський», яку проникливо написав Зенон Петрович Стефанів (1902 – 1976) – визначний історик Українського війська, дійсний член НТШ, автор праць: «Українські збройні сили 1917 – 1920 рр.» (1934), «Українське Вільне Козацтво» (1935), «Коротка історія Українського війська» (1938) та ін. Ось початок цієї статті: «8-го березня ц. р. з волі Найвищого Наказодавця відійшов від нас із своїм останнім звітом, покликаний до Великої Армії – світлої пам'яті генерал-хорунжий Кость Смовський. Передчасно і несподівано згаслий генерал був типовим представником наймолодшої віком генерації фронтівих старшин Армії УНР під час визвольної війни, що, завдяки своїм особистим здібностям і бойовим заслугам, хоча й без високої військової освіти – командували більшими військовими з'єднаннями. На 25-му році життя він став уже командиром полку, а згодом також і бригади. Кость Смовський був не тільки визначним військовиком, але й активним громадсько-політичним діячем. В суспільну діяльність включився з повною енергією зараз після закінчення Другої світової війни на еміграції в Німеччині, а особливо після переселення до ЗДА в 1950 році, де осів з родиною в Міннеаполісі, Мінн. Тут працював у провіді цілого ряду установ і організацій: Союз Українських Ветеранів, Т-во Прихильників УНР, УНДС, Відділ УККА, в параді св. Юрія Переможця, Українсько-Американській Фундації, Комітеті будови Храму св. Симеона в Парижі та ін., був членом 345 Відділу УНСоюзу. Я познайомився ближче з Покійним в рр. 1946 – 49 у Німеччині під час нашої співпраці в Союзі Українських Ветеранів. При тому я мав нагоду пізнати великі духові вартості цієї небуденної, а при тому дуже скромної людини. Останні три роки ми були в постійній переписці, що стосувалась головно моїх історичних дослідів. Покійний, який знав дуже багато, мав записи, а що найголовніше, добру пам'ять, – був неоціненним інформатором і радником. В невідрадних умовах життя довелося перебувати Покійному. Про це згадає він мимоходом в одному з листів (15. 02. 1957). В цитова-

ному уривку того листа чітко виявлено його громадська настанова: «Наразі не пишу про своє мізерне життя. Працюю дуже тяжко, часом при праці засліваю, а часом і заплачу, оглянувшись, щоб ніхто не побачив сліз на очах у старого гайдамаки. Перебув дві поважні операції в 1954 і 1955 рр., а також дружина одну. На здоров'ї підупав я дуже, прошу тільки Всемогучого Бога, щоб сподобив мене ласкою – померти на рідній землі. Добиває мене й те, що наша колись бундючна, таборова політична еміграція в Німеччині, – тут легко міняє свої національні ідеали на «гавзи, телевізії та кари». Не судилось Генералові знайти остан-

ній спочинок на рідній землі в Пантеоні Заслужених, але пам'ять про нього залишиться назавжди в пантеоні щирих українських сердець».

Воєнно-наукова й мемуарна спадщина

Кость Овдійович Смовський виявив себе як видатний військовик, а також теоретик військової справи й талановитий військовий письменник.

Перебуваючи в Польщі, полковник К. О. Смовський викладав свої знання з військової науки й особисто го воєнного досвіду в статтях «Тактика кінноти», «Тактика зброї панцерної» та багатьох інших. Він публікував їх переважно у воєнно-науковому журналі «Табір» («орган молоді України армії»), що його видавала Українська військова еміграція в 1923 – 1939 роках у Польщі. Підписувався псевдонімом – Полковник Кость Бунчук. Цей псевдонім асоціюється з вулицям родовим прізвищем Костя – Булавинець у його рідному селі Гнідинці. У цьому родовому прізвищові зберегла пам'ять давнього козацького прізвища.

К. О. Смовський публікував свої матеріали з історії Українського війська також у щорічнику «За Державність», що виходив у Польщі в 1929 – 1938 роках. Зокрема, такі: «Гайдамацький Кіш Слобідської України та його артилерія в 1917 – 1918 році», «Окремий Чорноморський Кіш», «Чорному Запорожцеві» й інші. У США в періодичних виданнях «Українські вісті», «Український Комбатант», «Голос Комбатанта», «Свобода», «Народна Воля» опублікував праці: «Історична правда про російський імперіалізм», «Українці в Катині», «Стратегічний огляд майбутньої війни» й інші.

Перша публікація спогадів генерала-хорунжого К. О. Смовського «З недавнього минулого. До історії козацького куреня ім. Отамана Орлика, в містечку Варва Лохвицького повіту на Полтавщині (тепер район Варва, Чернігівської області)» з'явилась у числі 1 за 1958 р. журналу «Музейні вісті», що виходив при Українському Національному Музеї в Чикаго. Подавши свої спогади про Українське Вільне Козацтво для публікації в цьому журналі, генерал наголосив: «Лише в злуці сила, а нам її бракує. Я за злуку».

28 лютого 1958 р. в Українській щоденній газеті «Свобода», яка виходила в Нью-Йорку, полковник Армії УНР, генерал-хорунжий К. О. Смовський почав публікувати частинами

Генерал-хорунжий К. О. Смовський, 1958.

свої чесні, болючі спогади самовидця «Моя служба Батьківщині», базовані на власних щоденникових записках і армійських архівних документах. Публікація дістала високу оцінку ветеранів визвольної боротьби й військових істориків.

У своїх масштабних спогадах бойовий командир правдиво подає історичні факти про боротьбу за відродження й утвердження Української державності в 1917 – 1921 роках. Генерал-хорунжий Кость Овдійович Смовський присвятив свої спогади «40-й річниці відновлення Української Збройної Сили».

У 2020 р. в Україні уперше вийшло зібрання спогадів і документів «Кость Смовський. Моя служба Батьківщині» в упорядкуванні й загальній редакції Володимира Сергійчука – доктора історичних наук, професора, завідувача кафедри історії світового українства Київського національного університету імені Тараса Шевченка. У цьому виданні зібрано далеко не все з мемуарної спадщини К. О. Смовського. Навіть з його масштабних спогадів «Моя служба Батьківщині» виявлено тільки III частину, які публікувалися в «Свободі», хоч у кінці публікації III частини, датованої 20 вересням 1959 р., автор зазначив, що продовження буде в IV частині. Та 8 березня 1960 р. бойовий генерал відійшов у Безвічність, і публікація припинилась. Машинописні оригінали II й III частин спогадів з особистим підписом К. О. Смовського відшукала серед паперів його онука на прохання упорядника В. І. Сергійчука. Опубліковані тут документи виявила в архіві Міннесотського університету професор Галина Миرونюк. Видання цієї пам'ятної праці здійснила Українська громада Міннеаполіса за ініціативи Олександера Полеца, уродженця Вінниччини, збирача історії Українців Міннесоти, які пережили Голодомор 1932 – 1933.

У своїй передмові «Тернистий шлях боротьби за волю» до спогадів К. О. Смовського В. І. Сергійчук наголошує на важких умовах їх написання та на важливості публікації: «Адже довгі руки большевицької Москви, яка приворожила на якийсь час західних лідерів, ще довгі роки діставали скрізь. І не тільки в західних зонах окупації Німеччини й Австрії... Тому й робив бойовий український генерал застереження західному світові в повсякденний час, щоб той не розслаблявся перед загрозою зі Сходу, яка ніколи не зникла. І сам був готовий до нового виступу в похід. Так, генерал не здавався, що проявилось і в тому, аби залишити спомини про великий Український здви́г у 1917 – 1921 роках. Дуже мріяв надрукувати їх повністю...»

Через 60 років його заповіт здійснюється, і Україна, і Світ дізнаються більше про ті вікопомні дні, коли герої визвольної боротьби стали в бій кривавий від Сяну до Дону...».

Доля бойового командира Костя Смовського цілковито поєднана з долею Українського війська, яке самовіддано виборювало волю й самостійність рідному народові. Та сотні, тисячі відважних, вольових командирів і їхніх вояків змогли нищити ворога, та не могли зрушити до дієвої участі в визвольній війні мільйонну «недвижну масу» безвольних «ждунів», які ждали від большевиків дармової землі, фабрик і заводів. А ще ж треба було пересилити бездарність «своєї» політичної верхівки і всяких пристосованців, ліквідувати підступне злочинство большевицької резидентури й агентури у військових і урядових структурах та здолати агресивний аморалізм большевицьких вожаків і їх орд, зібраних з усякої винародовленої русні, з китайців, калмиків, мадярів, жидів... Тисячі Українських воїнів полягли в боях за рідну землю, тисячам інтерванам у Польщі вдалося емігрувати на чужину й звідти боротися з большевизмом, а тисячі репресували й винищили большевики-чекісти. Полковник К. Смовський і його побратими і далі боролися з большевиками-чекістами в Українських військових формуваннях, підпорядкованих Німеччині. Та «західна демократія» знову врятувала Росію – залятого ворога України й усього людства.

Тепер, через 100 років, повторюється трагізм Української визвольної війни, та в значно тяжчих обставинах, бо війна проти України йде двома фронтами: руська армія атакує на зовнішньому фронті, де масово гинуть Українські воїни, а руська п'ята колона, керована кремлівською резидентурою, на внутрішньому фронті нищить основи Українського суспільства й державності.

«Моя служба Батьківщині» Костя Овдійовича Смовського – рідкісний за відвертістю, правдивістю документ історії визвольної боротьби Українців. І саме життя цього відважного вояка – візирець честі й гідності та спадкоємності волі козацького духу в поколіннях нашого народу.

«Моя служба Батьківщині» як правдивий документ про минулу боротьбу Українців за свою волю з руськими большевиками є своєчасним застереженням од нинішньої підступної неоліберальської агресії. Розповідь про саботування руськими армійськими чиновниками й руською п'ятою колоною відродження Української армії в добу Гетьмана Скоропадського нагадує про підвину діяльність кремлівської резидентури й агентури та руської п'ятої колони в Українській армії протягом трьох десятиліть так званої незалежності, а особливо під час нинішнього руського воєнного вторгнення в Україну.

Ці чесні спогади відважного Українського воїна набувають особливої своєчасності в пору Визвольної війни Українців зі своїм одвічним заляканим ворогом – грабницькою руснею.

Отак, у війні з одвічними ворогами й підступними запродавцями відважні Українські воїни виборювали й дали виборують волю своєму заневоленому народові – своїй омріяній Самостійній Україні.

Аби не повторити помилок минулого, Українському народові належить прокинутись і стати однією збірною цілісністю зі своїми оборонцями.

Олександр ШОКАЛО,
культуроф

Дослідник історії з'їздив на Курщину: історію українського краю зробили «чисто русскою»

Сумчанин Євген Мурза – чи не єдиний український дослідник історії, який побував у краєзнавчому музеї Суджі після того, як на ці терени Курської області зайшли ЗСУ.

У музеї він та блогер Фелікс Редька записували програму для Ютуб-каналу «Комік + історик», а значає видання «Главком».

У музеї, каже Євген, все залишилося так, як було на початку серпня-2024: експонати хронологічно правильно розташовані на полицях, жоден предмет не потрошений, навіть у вітринах, розбитих вибуховою хвилею, експонати, як помітно, залишилися на місці. З наближенням фронту до Суджі тутешні музейники готувалися евакуювати не експонати, а внутрішню документацію закладу – в кількох кімнатах на підлозі залишено напівпорожні картонні коробки з паперовими звітами.

Євген Мурза досліджує історію Слобожанщини та водить авторські екскурсії рідним містом Суми

«Мене попросили нічого не чіпати, не переставляти місцями – Збройні сили дбають, щоб усе тут було збереженим. Ця шляхетна політика контрастує з варварською поведінкою російських військових на окупованих українських землях, коли вони обкрадали і нищили наші музеї», – свідчить Мурза. Звісно, він нічого не взяв з музею, але... дещо залишив, так би мовити, доповнив експозицію.

Суджанський музей бідний на раритети, проте екскурсія ним доводить, як менш ніж за сто років шляхом історичних маніпуляцій та шовіністичної політики імперії вдалося «перетравити» цю частину Слобожанщини і зробити її типовою російською провінцією, заселеною «ісконно руськими» людьми, багато з яких досі чомусь говорять українською.

Заборона писати і малювати слово «Україна»

Суджанський районний краєзнавчий музей досить молодий – у 1960-х він тулився у кількох кімнатах місцевого Будинку культури, у 1980-х роках переселився в окреме приміщення, колишню купецьку садибу, пам'ятку кінця XIX століття.

«Переїзд відбувався в останні роки існування Радянського Союзу,

але є свідчення, що вже в той час було складно висвітлювати українську історію міста. Про це мені повідомила жінка, чия бабуся керувала переїздом музею та організувала нову його експозицію», – каже Євген Мурза.

Хоч дух українства видніється тут в орнаментах, у деяких буденних предметах, приміром, рушниках, козацькому головному убору шлик, але слово «Україна» ви не побачите в музеї і дуже рідко – слово «українці». Це при тому, що Суджа входила до Сумського козацького полку, а саме місто та переважно більшість населених пунктів у цьому регіоні заснували козаки.

«Це типовий районний краєзнавчий музей, починається експозицією доісторичного періоду – з набору кісток прадавніх тварин та мушль. Я не музейник, тому не можу про-

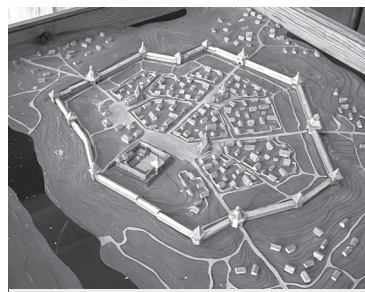
фесійно оцінити, чи є в Суджанському краєзнавчому цінні документи та предмети. Припускаю, якщо вони тут і зберігалися на початках створення закладу, то давно переміщені в державні архіви Російської Федерації або в Курський обласний краєзнавчий музей, філією якого є Суджанський. Зараз тут якщо документи – то все це копії, якщо картини – то переважно репродукції», – розмірковує співрозмовник «Главкома».

Свідченням того, що цінні документи справді існують (про них ітиметься далі), є книга «Суджа і суджанці», укладена курськими науковцями за участі українських колег, що побачила світ 2015 року.

Таємничі «черкаси», батьки-засновники Суджі

Найцікавішою для нас є центральна зала, яка оповідає про історію міста. Тут є репродукція плану міста кінця XVIII ст. та макет дерев'яної козацької фортеці XVII – XVIII ст., від якої, власне, бере початок Суджа.

Місто було засноване на початку 1660-х років, розповідає Євген Мурза, і самі курські краєзнавці писали, що історія Суджі немислима без сумського полковника Герасима Кондратьєва, проте в експозиції музею немає згадки про нього.

Макет Суджанської дерев'яної фортеці, від якої, власне, походить місто. Від самої фортеці давно не лишилися й сліду

Як же музейники описують засновників міста? «На стенді вказано, що з-за Дніпра прийшли якісь «черкаси» і заснували Суджу. «В прошлых де годах дедь, и отцы, и братья, и родственники их, и они из разных малороссийских из-за днепровских городов... пришли... и теми новоприхожими черкасами построены города... Сумы, Суджа, Мирполье...».

Тобто перелічено міста, які входили до складу Сумського слобідського полку, більшість з них, як бачите, це міста України, – переповідає Євген Мурза. – Таким чином, в усвідомленні всіх, хто відвідує музей (а таких минулого року, згідно з офіційними даними, було понад 6 тис. осіб), складалося враження, що Суджу заснували «черкаси»-козаки, а потім від них експозиція переводить відвідувача до «малоросів» у Російській імперії, а відтак – до сучасної Росії, ідентичність – росіяни. Вони кажуть про «казаков», а що то за козаки – не пояснюють, лишають натяк, що це якась давня ідентичність. Якісь козаки збудували фортецю, а українці – «Ети уже позже сформировались, позже».

Історія виникнення міста напряму і повністю пов'язана з історією Слобідської України, проте музей скеровує відвідувача так, щоб він цього не міг зрозуміти.

«Така само з іншими українськими теренами Слобожанщини, які нині адміністративно належать Російській Федерації, – це і велика частина Воронежської області, і Суджанщина та Гайворонщина: у сучасній Росії, як і в Радянському Союзі, історія мала бути «чисто русскою», отож українське її коріння, як мінімум, ігнорується, як максимум – заперечується», – робить висновок дослідник.

Щоб нагадати наступним відвідувачам музею про походження Суджі, Євген Мурза та Фелікс Редька залишили в центральній залі копію портрета сумського полковника Герасима Кондратьєва, виконаного в XVII ст.

Звідки взялося те Гуєво?

Більшість поселень Суджанщини та прилеглих районів заснували українці, пізніше деякі села утворили переселенці-росіяни з глибинної Росії, про що досі нагадують окре-

мі топоніми, приміром, є Черкаська Конопелька та Черкаська Порічна, а неподалік – Русская Конопелька та Русская Порічна. На думку Мурзи, «екзонім «черкаси» – назва, яку застосовувала російська царська бюрократія для позначення українських козаків на початку XVIII століття».

До слова, в сусідньому з Суджею районі, Рильському, є села, засновані Мазепою: Мазепівка, Степанівка, Іванівське. В Іванівському навіть залишилась частина гетьманського палацу початку XVIII ст., так звані палати гетьмана Мазепа.

Загалом же, зауважує пан Євген, Суджанщина не потерпіла від радикальних змін географічних назв так, як, наприклад, Кубань, де дуже багато населених пунктів за советів змінили назви на комуністичні: станиця Уманська перетворилася на Ленінградську, Поповичеська – на Калінінську тощо. На Суджанщині змінювалися лише деякі топоніми, і то не по-комуністичному, а ближче до російського звучання, каже дослідник і як приклад наводить село Свердликове, що в козацьку добу називалося Свердликівщина.

Ми спитали принагідно про походження містечка з немилозвучною назвою Гуєво, яке розташоване за 20 км від Суджі та нещодавно потрапляло у стрічку новин через бойові дії. «Я не знаю, під впливом яких фактів та обставин змінювалася назва цього населеного пункту, але точно відомо, що раніше це теж було етнічно українське село і називалося воно Гайва».

«До речі, на всіх згаданих теренах, і на Східній Слобожанщині, і на Стародубщині, і на Кубані, за советів були переважно українські школи, і політика українізації, що почалася в УРСР у середині 1920-х років та була згорнута перед Голодомором 1932-го, застосовувалася також на всіх цих землях – природно, бо ж вони були заселені переважно українцями», – розповідає Мурза.

За переписом, проведеним у Російській імперії 1897 року, у Суджі мешкало 7433 особи, з яких більше половини, 61,6%, ідентифікували себе як українці. У путінській Росії, згідно з даними перепису 2020 року, етнічними українцями назвали себе лиш 1,09% містян, решта «записалися в росіяни». Безсумнівно, це данина політичній кон'юктурі, що чітко простежується в експозиції краєзнавчого музею.

Так, у музеї представлено знаряддя праці та побуту тутешніх селян, скриня, рушники, є навіть портрет Шевченка на стіні, але майже немає зразків національного одягу. Натомість відвідувачів зустрічає кумедний жіночий манекен у лаптях та вбраний у суміш українського й російського одягу.

«Як ми знаємо, слобожани лапти не носили, а носили чоботи або взуття з конопель. Влітку в селах найбільш ходили босоніж, але точно не в лаптях», – пояснює штучність «образу» дослідник історії Слобожанщини.

Але нікуди не сховаєш мову. Як помітив Мурза, більшість тутешніх людей розмовляють слобожанською говіркою, і за цією ознакою їх ніяк не відрізняти від мешканців прикордонних громад Сумщини. «До 2014 року суджанці та мешканці навколишніх сіл і районів їздили на закупи до Сум, бо це близько – менше 50 км, а не до Курська, куди понад 100 км. Із Суджі молоді їздили в Суми та Харків навчатися і, природно, їм легко було здобувати освіту українською мовою», – розповідає Євген Мурза.

Під час нетривалого перебування у Суджі у серпні цього року він спостерігав химерний сюжет: американ-

ський журналіст був вельми шокований тим, що військовий ЗСУ із групи супроводу говорив російською мовою, тоді як старша людина на вулицях міста відповідала йому українською.

Культ Щепкіна, якого шанували навіть ОУНівці

Культурою постаттю в Суджі є славетний у XIX ст. актор Михайло Щепкін, який вчився в тутешньому повітовому училищі. Про нього багато йдеться в музеї, адже Щепкіна ще півтора століття тому записали до соному «чистопородних росіяни». За право називати його своїм надбанням борються Україна та Росія, але про це загал знає менше, ніж про боротьбу за Гоголя.

Зала, присвячена українському та російському видатному актору Михайлу Щепкіну

Тут нема про що сперечатися, певен Євген Мурза: Щепкін, друг Шевченка, був українцем за походженням, говорив та грав українською на українській сцені, в юності – у кріпацьких театрах в Юнаківці, Ромнах, на Краснопільщині, потім виконував головні ролі в «Наталці-полтавці» та «Москалі-чарівнику» в полтавському театрі, коли там директором був Іван Котляревський. До речі, пізніше Котляревський допоміг викупити актора з кріпацтва.

«Тарас Шевченко, коли повернувся із заслання з Казахстану, в 1857 році поставив для Щепкіна у Нижньому Новгороді «Москаля-чарівника», і акторка місцевого театру Катерина Піунова в мемуарах згадувала, що спеціально для цієї вистави «Шевченко по наставленню Щепкіна заставляє учить малорусский язык», – зазначає Мурза.

До речі, листування з Шевченком Щепкін, старший на 25 років, вів українською мовою, а з Гоголем, судячи з листів, залюбки співав дуетом українські народні пісні, розповідає історик.

За його словами, Щепкіна вважали своїм навіть ОУНівці. Сумський обласний провід Організації українських націоналістів під час німецької окупації 1941 – 1943 років видавав газету «Сумський вісник», в якій одна зі статей, «Щепкін і Сумщина», починалася словами: «Наш великий український актор Щепкін»...

Звісно, за СРСР його подавали як актора імперії, бо Щепкін пів життя жив та працював у Москві, там і похований, але ніяк не можна заперечити свідому українську частину життя великого артиста, підкреслює Мурза.

У Суджанському музеї кілька штрихів присвячено дружбі Щепкіна з Шевченком: зокрема, у залі з рожевими фіранками, де стоїть погруддя актора, є копія автопортрета Тараса Григоровича (таку картину Шевченко подарував другові, повернувшись із заслання). Проте про гру Щепкіна на сцені українських театрів в експозиції згадано побіжно, як незначний епізод його творчого життя.

Суджанський районний краєзнавчий музей розташований у будівлі кінця XIX ст. на вулиці з комуністичною назвою – Карла Лібкнехта

Дослідник історії з'їздив на Курщину: історію українського краю зробили «чисто русскою»

9 Суджа просилася в УНР

Ще більша біла пляма чекає на гостей музею, якщо ті раптом зацікавляться перипетіями Суджі в буремні часи Першої світової війни та соціалістичної революції. Тут немає жодної згадки про те, що повітова влада офіційно просилася до складу УНР, що у Суджі працював тимчасовий робітничо-селянський уряд України.

Як свідчить Євген Мурза, експозиція Суджанського краєзнавчого просто перескажує 1918 – 1919 роки – їх вилучено з історії краю.

«За Брест-Литовським мирним договором 1918 року, на допомогу владі Української народної республіки прийшли багнети германців. Договір між українсько-німецькими та російськими військами про припинення вогню був підписаний у травні 1918 року в Кореневому, до речі, це неподалік Суджі. І Суджанщина опинилася у такій собі буферній зоні. Повітова влада офіційно і не один раз клопотала перед Києвом, щоби вступити до складу Української держави, зокрема, в листах до міністра закордонних справ УНР. Земська влада Суджі вказує підстави для того, щоб бути частиною УНР.

Насамперед вони зазначають, що підтримують Сумську владу у створенні окремої Сумської губернії і хочуть долучитися до її складу, тому що, поперше, суджанський край економічно прив'язаний до України, по-друге, як вони пишуть, суть нашого населення – українська; три чверті населення є українцями, і насамкінець як додатковий аргумент нагадують про те, що Суджа була заснована козаками», – розповідає Мурза і засвідчує це скринном документу зі згаданої вже книги «Суджа і суджанці».

Ця збірка наукових досліджень готувалася ще до війни і вишла друком у 2015 році, вочевидь, тому не знала путінської цензури.

Важливо розуміти, що в 1918 році ніякої радянської влади у Суджі та сусідніх районах, населених українцями, не було, підкреслює Мурза. Це були території, які опинилися у невизначеному політико-правовому статусі і, що є логічним, просилися до своєї національної держави.

Сумнівна столиця

Коли «Главком» згадує про Суджу як тимчасову столицю більшовицької України, історики скептично стинають плечима. Термін «столиця» стосовно

но Суджі можна використати умовно, вважає дослідник історії, адже те, що в цьому містечку один місяць, у листопаді-грудні 1918 року, квартирував так званий тимчасовий робітничо-селянський уряд України, було вимушеним кроком. Тимчасовий крок тимчасового уряду.

«Після цього два тижні, з 24 грудня 1918-го по 7 січня 1919-го, новоявлений тимчасовий уряд розташовувався в Белгороді, а до того в Курську. За цією логікою, можна сказати, що Белгород та Курськ також були столицями радянської України», – слушно зауважує Мурза.

Чому ж саме Суджа була використана для спроб створити радянську Україну?

«У 1918 році в Курську було проголошено тимчасовий робітничо-селянський уряд України, такий собі маріонетковий орган на зразок нинішнього уряду т. зв. ДНР. Для легітимізації треба було розташувати його саме на українських землях, а не в Курську, а цього певний час більшовики не могли зробити. Як тільки УНР дещо послабилася, німецькі війська відійшли, більшовики змогли захопити місто та відразу перевезли сюди свій уряд, – по-

яснює дослідник. – Адже на той час це було чималеньке повітве місто і, головне, – суто українське, тож робітничо-селянський уряд міг себе позиціонувати як український.

Зі встановленням радянської влади Суджу та всю Східну Слобожанщину (а це велика частина сучасної Вороного області РФ) записали до складу Росії. Цим рішенням, до речі, був вкрай незадоволений більшовицький уряд України, який почав роботу в Харкові у 1919 році. Українським комуністам не бракувало національного самовідчуття, тож вони почувалися певною мірою обділеними тим, що Східну Слобожанщину записали до складу радянської Росії».

Уроки Суджі

«Те, що помітно стало багатьом лише після 2022 року, – між українцями та москвитями лежить велика цивілізаційна прірва. Коли я побачив цілим та неушкодженим музей у Суджі і згадав, як грабували та просто трошили наші музеї росіяни на окупованих територіях, як спалювали книжки і нищили все, що пов'язане з українськими героями, митцями, цінностями, – ота цивілізаційна прірва стає ще й на-

очною. Українське військо дисципліноване і з повагою ставиться до чужої культури. Вони це роблять не з примусу, це не награно, – запевняє Євген Мурза. – Видно, як наші військові ставляться до збереження музею, як поводяться з місцевим населенням, врешті, з яким інтересом слухали мої розповіді про історію цього краю в контексті Слобожанщини».

«Мабуть, міжнародне право не витатиме вивезення культурних об'єктів, але, може, все-таки краще було б евакуювати експонати Суджанського музею, а потім повернути?», – розмірковує наш співрозмовник.

Його резюме після перебування на Курщині досить сумне: якщо нашій землі, які загарбала Росія у 2014 – 2024 роках, не вдасться деокупувати в найближчі десятиліття, то через геноцидну політику Росії вони стануть такими, як Суджа, населеними мешканцями із штучним проваллям у пам'яті.

Олена ЗВАРИЧ
Фото: Євген Мурза

Опубліковано у виданні «Гловоком»
Сайт «Аргумент»,
11.10.2024

Труп СРСР та ставка США на паршиву вівцю, яка не спрацювала

Невизначеність США та країн Заходу щодо актуальних геополітичних викликів, нерішучість їх щодо остаточного вирішення «російського питання» нагадують позицію американської адміністрації під час розпаду СРСР. Приїзд Джорджа Буша-старшого до Києва в серпні 1991 року.

Його виступ перед Верховною Радою і спроби схилити Україну не залишити застійно-перебудовану радянську гавань. Проте Леонід Кравчук хотів увійти в історію, а не бути одним із російських губернаторів в Україні. Перебільшувати державницькі інтенції Леоніда Макаровича та роль України в розпаді СРСР не варто, але зневажаючи теж, зазначає видання Zaxid.net.

Ширший погляд на ці події дає розуміння, що США не мали бачення процесу облаштування пострадянського світу. Через замкненість мислення на комфортній для себе картині світу не помічали чи не хотіли бачити зміни, що відбувалися. Врешті, зробили ставку на паршиву вівцю.

Тепер загрозою для вільного світу є Російська Федерація. Вона регулярно це демонструє. Чи вистачить демократіям рішучості цього разу? Вони візьмуть ініціативу і підтримуватимуть Україну, пропорційно/превентивно відповідаючи на злочини Російської Федерації? Або ж знову помилки минулого, хаос сьогодні і ще більші проблеми в майбутньому?

Подавитися трупом СРСР. правонаступництво по-російськи

Розпад Радянського Союзу Володів Путін вважає... Напевне, кожен чув слова російського тирана, виголошені під час звернення до Федеральних зборів у 2005 році. Не будемо тиражувати ці попередження хворої людини. Краще зацентруємо увагу на тому, кого росіяни й Путін вважають винними в розвалі «імперії зла». Окрім США та Михайла Горбачова, це, звичайно ж, Україна. Ніби саме небажання України залишитися в СРСР і проголошення незалежності 24 серпня 1991 року поховало надію на порятунок і трансформацію СРСР.

Таку позицію можна пояснити. Для росіян Україна завжди була вікном на Захід. Ворожий і ненависницький, але такий бажаний для радянської партноменклатури. Ще більше для нинішнього військово-політичного керівництва Російської Федерації. Від України, з її аграрним і військово-промисловим потенціалом, якісним людським ресурсом, на Росії добровільно не відмовляться. Без України в «оновленому» СРСР Росія була би величезним непорозумінням азійсько-мусульманського моря народів.

Тобто чимось схожим на сучасну Російську Федерацію, але ще більш жалюгідним і беззмістовним. Шмат бездоріжжя, відсталості, знецінення людського життя у всіх проявах. Без ідентичності, але з наміром переконати бурятів чи ічкерійців, що вони «рузькі». Тухлий вінегрет, освячений самопроголошеними «рясистами» (привіт 1448 рік).

Проте повернімося до головного. Звинувачуючи всіх у «смерті» СРСР, політичного трупа, який і так розкладався, Путін не згадує росіян. Дивно. «Могутній» народ із безмежними болотами, у яких застрягли війська не одного талановитого полководця. «Велика» культура, від якої несе «водочно-імперіалістичним і хворобливим духом». «Непереможні» спортсмени, яких регулярно ловлять на живанні допінгу. Ще й «славені» фільми і пісні, що, ледь не на 100%, мають попередник-відповідник у культурі західних країн. Така потуга не могла сидіти перед телевізором і спостерігати за розпадом СРСР. Тому росіяни теж валили «комуністичного» Франкенштейна.

Баріс Єльцин, перший президент Російської Федерації, був і головним танкістом своєї країни. Надто вже багато подій у його політичній біографії пов'язані із цією машиною смерті. З танків він розстрілював російський парламент у жовтні 1993 року, що стало елементом поховання демократії в Росії в зародку. Може, й однією з передумов, що уможливила Путіна в сучасному вигляді – парламент тоді програв і повноваження президента розширили. Якщо тему розвивати, то під «п'яний» танк Єльцин ледь не потрапив під час одного з парадів. Зрештою, на танк він виліз у серпні 1991 року, щоб відстояти право Росії на незалежність.

18 – 19 серпня 1991 року в СРСР спробували усунути Михайла Горбачова. «Правильним» «комуністам» не подобалися реформи. Вони хотіли ходити в мавзолей, нюхати вічно «молодого» Леніна, спостерігати за розкладанням на засіданнях партії тіл Брежньєва, Андропова і Черненко. Заплямована фізіо... репутація Горбачова їм заважала.

Його закрили на дачі й оголосили про по-

збавлення Михайла Сергєєвича влади. Повноваження перебрав віцепрезидент СРСР Геннадій Янаєв. Тоді на сцену, тобто танк, вийшов Єльцин. Він оголосив, що пучисти ганьблять СРСР, «комітет», який перебрав владу, незаконний і закликав військо не підтримувати «переворот», оголосив «забастовку». Це була перемога Росії над союзним центром, а в чомусь – цвях у домовину СРСР.

Сам Єльцин – типовий радянський політик, член ЦК КПРС (1981 – 1990). Він підтримував Горбачова й реформи, але між політиками виник конфлікт. Єльцин перестав позиціонувати себе як радянський діяч і дедалі більше підкреслював, що є російським політиком. Декларацію про державний суверенітет Росії проголосили раніше (12. 06. 90), ніж аналогічний документ в Україні (16. 07. 90). На час пучу проти Горбачова Єльцин очолював парламент РРФСР і закликав брати стільки суверенітету, скільки буде змоги проковтнути. За цим проглядався чіткий курс та амбіції.

Якщо перевороту Горбачов ще міг зарадити, то впливу на відцентрові процеси в республіках не мав. Єльцин перебрав контроль над армією й силовиками в РСФРР, позбувався людей Горбачова, призупинив діяльність Комуністичної партії в Росії. Горбачов був змушений піти у відставку і в другій половині серпня 1991 року стало очевидно, що нова версія СРСР буде ще більше орієнтована на Росію і зневажатиме інші республіки.

Осідлати політичного коня довелося Леоніду Кравчуку. Мистецтво «ходіння між краплин» допомогло йому парувати Бушу і допомогти Україні стати незалежною. Наш шлях у 1989 – 1991 роках не був надто принциповим і героїчним. Радше виваженим, але ця стратегія привела до незалежності. «Виходячи із смертельної небезпеки, яка нависла була над Україною в зв'язку з державним переворотом у СРСР 19 серпня 1991 року...».

В Акті проголошення незалежності України апелювали до перевороту на чолі з Янаєвим. Проте можна припустити, що причиною проголошення незалежності України насправді став переворот, реалізований Єльцином. Переворот 19 серпня на 24 серпня 1991 року вже не становив загрози. Перебирання влади Єльцином і зрос-

таня його політичних амбіцій лише набирало обертів. Орієнтований на Росію новий СРСР не був привабливим політичним проєктом для наших еліт того часу.

Криваві танці нікчемі на могилі імперії

Так званий президент Російської Федерації Володів Путін, який сам надав собі президентські повноваження і нічим не обґрунтоване право коментувати історичні події, часто звинувачує Україну в остаточній поразці й падінні Радянського Союзу.

Проте навіть поверховий огляд подій 1989 – 1991 років показує, що ліберально-демократичні чи національно свідомі сили в УРСР не мали достатньо впливу для реалізації цього сценарію, а політичні еліти мали вичувальну позицію. Дії ж очільників РРФСР були амбітними й агресивними. Це помилковий підхід, але якщо звинувачувати когось у розвалі СРСР, то про роль росіян також потрібно казати.

Законірно, що вчорашні комуністичні еліти УРСР, які вели би діалог про перебування в складі СРСР старого зразка, вважали неприйнятним новий політичний проєкт зі ширшими повноваженнями Москви. У Києві боялися, що після 1991 року Москва спробує будувати СРСР, який на початку ХХ століття, у момент створення цієї держави, забракував ідеолог комунізму й один із творців Радянського Союзу Володів Ленін. Скориставшись загальною невизначеністю, Київ пішов від Росії – не від СРСР. Тому про вагому роль України варто казати, але не так у поваленні старого СРСР, як у блокуванні будівництва нового СРСР.

Зараз новий тест. Ми змушені блокувати російський імперіалізм і путінський кретинізм у вигляді хворобливих марень за «бальною країною». Повномасштабну фазу російської агресії проти України, яка розпочалась 24 лютого 2022 року, супроводжували розмови про намір Путіна відродити СРСР. Нібито він планував свої злочини в Україну до річниці створення Радянського Союзу (30. 12. 1922).

Нібито агресію проти України він сприймав як свою останню спробу зробити щось велике і переписати історію, вписати своє ім'я в історію. СРСР він не відбудує, але стільки горя і смертей через комплекси одного «довбо...оба». Проте боротьба триває. На відміну від серпня 1991 року, коли вивір був – куди і як іти, зараз у нас шлях один.

Євген ГУЛЮК
Опубліковано у виданні Zaxid.net.
Сайт «Аргумент», 31. 12. 2024

Судова реформа гетьмана Розумовського, яка берегла українську державність: «Закони шляхетної нації»

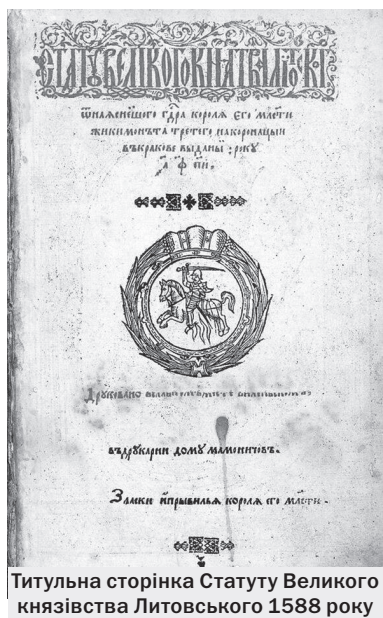
Побудова чесної та справедливої судової системи стала чи не найбільшим викликом, з яким зітхнула Україна після відновлення Незалежності 24 серпня 1991 року. Відтоді минуло понад 33 роки, впродовж яких українці живуть чи то в стані перманентної «судової реформи», чи то розмов про необхідність її проведення та нарікань на суддів.

У сухому підсумку маємо те, що сьогодні, як і десятиліття тому, українські суди – лідери антирейтингу довіри громадян, а також те, за що доводиться червоніти представникам влади під час перемовин із європейськими чиновниками, зазначає видання «НОВИНАРНЯ». До кінця цього року влада обіцяє затвердити нову стратегію судової реформи, про завершення розробки якої в офісі президента заявляли у вересні.

В очікуванні чергового етапу реформаторських зусиль наших державців варто згадати про одну із найбільш вдаливих судових реформ в історії України, річниця якої припала на 30 листопада, – реформу гетьмана Кирила Розумовського 1763 року, що не лише призвела до поліпшення роботи судової системи, а й значною мірою визначила самосвідомість української національної еліти на майже півтора століття.

Основним джерелом права в Україні на той час були Литовські статuti – правові кодекси Великокого князівства Литовського, Руського та Жемайтського у трьох редакціях від 1529-го, 1566-го та 1588 років.

Ці документи не були для українців «чужими»: активну участь у їхній розробці брала руська (українська)

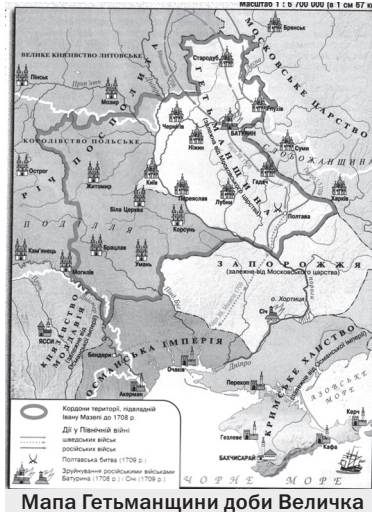
курінні суди для представників козацького (лицарського, шляхетського) стану та сільські або магістратські суди для посполитих – селян і міщан. На сотенному рівні діяв сотенний суд на чолі з сотником, на полковому – полковий на чолі з полковником. Апеляційною інстанцією для цих судів був Генеральний військовий суд, який також був першою інстанцією у розгляді справ, що стосувались представників козацької старшини або мали державну вагу.

Судові функції виконував і уряд Гетьманщини – Генеральна військова канцелярія. Найвищою ж та практично необмеженою судовою владою володів гетьман, який міг забрати справу з будь-якого суду та рішення якого не підлягали оскарженню.

Від судового хаосу до кодифікації

Така система у майже незмінному вигляді проіснувала до початку XVIII століття. Серед її хиб була фактична відсутність ієрархії судових органів.

Так, Генеральний військовий суд і Генеральна військова канцелярія постійно втручалися у роботу місцевих судів, а також через їхні голови приймали скарги від позивачів, включно з дріб'язковими питаннями. Про відокремлення судів від інших гілок влади, як і про їхню спеціалізацію, не йшлося.

Водночас спроби провести судову реформу траплялися і до приходу до влади Кирила Розумовського. Ще у 1670 році гетьман Лівобережної України Дем'ян Ігнатювич перебував Генеральний суд на зразок шляхетського трибуналу з суддями-депутатами, обраними від десяти полків.

Новація не протрималася довго: Москва, занепокоєна політикою гетьмана (частинною якої було відновлення традиційних шляхетських порядків), організувала закат, усунувши Ігнатювича від влади.

На початку XX століття український генеалог Вадим Модзалевський приписав гетьману Дем'яну «мужицьке» походження, попри те, що з історичних джерел відомо, що Ігнатювич користувався шляхетським гербом і був прямо згаданий як «шляхтич» у привілеї короля Речі Посполитої Яна II Казимира.

24 січня

1861 – у Петербурзі вийшов перший номер українського щомісячного журналу «Основа».

Народився: 1732 – П'єр Бо-марше, французький драматург.

Помер: 1965 – Вінстон Черчилль, прем'єр міністр Великої Британії у роки Другої світової війни.

25 січня

1924 – у французькому альпійському містечку Шамоні стартували Перші Зимові Олімпійські ігри, в яких брали участь спортсмени з 18 країн.

Народився: 1874 Сомерсет Моєм, англійський письменник; 1882 – Вільям Вульф, британська письменниця; 1978 – Володимир Зеленський, Президент України.

Помер: 1942 – Агатангел Кримський, український історик, письменник, перекладач, жертва комуністичного терору.

26 січня

1926 – шотландський винахідник Джон Берд продемонстрував першу в світі працюючу телевізійну систему.

Померли: 1884 – Павло Чубинський, автор слів Державного Гімну України; 1943 – Микола Вавилов, учений-генетик, селекціонер, помер у радянській в'язниці.

27 січня

1880 – Томас Едісон (США) запатентував електричну лампу розжарювання.

Народилися: 1756 – Вольфганг Амадей Моцарт, австрійський композитор; 1790 – Петро Гулак-Артемівський, письменник, учений, перекладач; 1839 – Павло Чубинський, автор слів Державного Гімну України; 1927 – Олекса Тихий, дисидент, правозахисник, мовознавець.

Померли: 1901 – Джузеппе Верді, італійський композитор; 1951 – Карл Маннергейм, державний та військовий діяч Фінляндії; 1983 – Луї де Фюнес, французький актор.

28 січня

1929 – у Відні відбувся Перший конгрес українських націоналістів, на якому оголошено про створення ОУН та обрано її голову – Євгена Коновальця.

1992 – Верховна Рада затвердила національний синьожовтий стяг Державним прапором України.

Помер: 1920 – Панас Мирний, письменник.

29 січня

День пам'яті Героїв Крут. 1918 – героїчний бій біля станції Крути поблизу Ніжина українських воїнів проти російського війська, що наступало на столицю УНР Київ.

Народилися: 1860 – Антон Чехов, російський письменник українського походження; 1866 – Ромен Роллан, французький письменник.

Померли: 1734 – Данило Апостол, гетьман Війська Запорозького; 1963 – Роберт Фрост, американський поет.

30 січня

1933 – на парламентських виборах у Німеччині до влади

прийшли націонал-соціалісти на чолі з Гітлером.

Народилися: 1834 – Володимир Антонович, історик, археолог, етнограф; 1882 – Франклін Делано Рузвельт, 32-ий президент США (1933 –1945); 1905 – Оксана Мешко, біолог, учасниця дисидентського руху в Україні, якийсь час, наприкінці 70-х, очолювала Українську Гельсинську групу.

Помер: 1948 – Магатма Ганді, індійський державний і політичний діяч, керівник та ідеолог національно-визвольного руху, вбитий фанатиком-індуїстом.

31 січня

Народився: 1797 – Франц Петер Шуберт, австрійський композитор.

Померли: 1918 – Іван Пулюй, український фізик, організатор науки; 1933 – Джон Голсуорсі, англійський письменник, лауреат Нобелівської премії;

1 лютого

1918 – декретом Раднаркму в Радянській Росії впровадили західноєвропейський календар (григоріанський, так званий новий стиль): зранку настало 14 лютого.

Народився: 1897 – Євген Маланюк, письменник, публіцист, сотник Армії УНР.

Помер: 1903 – Микола Терещенко, український підприємець та благодійник

Народилися: 1812 – Євген Гребінка, письменник; 1901 – Валер'ян Підмогильний, письменник доби Розстріляного Вівродження.

Померли: 1936 – Євген Плужник, поет, драматург, перекладач, жертва комуністичного терору.

3 лютого

Народився: 1864 – Володимир Самійленко, поет, драматург, певний час жив і працював у Чернігові.

Помер: 2009 – Павло Загребельний, письменник.

4 лютого

1793 – другий поділ Польщі, внаслідок якого Волинь і Поділля приєднано до Російської імперії

1945 – в Ялті відкрилася Кримська конференція глав урядів СРСР, США і Великої Британії, на якій союзники погодили військові плани і повоєнний устрій Європи.

Народився: 1746 – Тадеуш Костюшко, керівник антиросійського польського повстання, учасник війни за незалежність США,

5 лютого

1850 – американська компанія «Фелікс» запатентувала арифмометр, настільну механічну машину для чотирьох арифметичних дій.

6 лютого

1945 – створена Всесвітня федерація профспілок.

1952 – у день смерті Георга VI на престол зійшла Єлизавета II, королева і голова держави Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії, глава 15 держав Співдружності.

Шляхетська демократія: як литовське право стало козацьким

30 листопада 1763 року гетьман Війська Запорозького (влада якого поширювалась на десять полків Лівобережної Гетьманщини та землі Війська Запорозького Низового) Кирило Розумовський видав універсал про створення в Гетьманщині системи станових шляхетських судів.

Це розпорядження фіналізувало реформу, розпочату у 1760 році, та було важливою частиною широкого програми українського кержманіча та його уряду з перетворення України на сучасну (за мірками другої половини XVIII століття) європейську державу – монархію, обмежену аристократичною (шляхетською) демократією. Фактично, це була національна «революція згори», яку також можна назвати «шляхетською революцією», що була перервана у листопаді 1764 року указом російської імператриці Катерини II про скасування в Україні гетьманського уряду.

Тут варто відступити ще на понад століття назад і нагадати, що ранньомодерна Українська держава, останнім кержманічем якої був Кирило Розумовський, фактично постала у 1649 році внаслідок національно-визвольної війни на чолі з Богданом Хмельницьким.

До підписання Зборівського трактату між гетьманом і королем Яном II Казимиром українські землі входили до складу Речі Посполитої двох народів – польського та литовського.

шляхта (зокрема, кодекс 1566 року часто називають «Волинським» через велику роль волинської шляхти в його укладанні), тексти були написані руською мовою – «бабусею» сучасних української та білоруської мов.

Литовські статuti спиралися на давньоруське звичаєве право, «Саксонське зерцало» (збірник німецького права), римське право. Як і інші тогочасні європейські правові кодекси, статuti закріплювали, передусім, привілеї шляхетського (військового, лицарського, аристократичного) стану, що визнавався своєрідним «хребтом» держави. Водночас у них декларувалась рівність усіх людей перед Богом, відповідальність перед законом і заборона рабства.

Згідно з популярним уявленням (за яким – сотні років домінування народницької та комуністичної концепції історії України), «козацька революція» Богдана Хмельницького нібито повністю заперечувала шляхетський устрій Речі Посполитої. Натомість маємо охоронні універсали, які гетьман видавав українській шляхті (а в окремих випадках – і польським магнатам), захищаючи їхні маєтки, а у Рєєстрі Війська Запорозького 1649 року знайдемо цілі шляхетські корпорації, записані до новостворених козацьких сотень і полків.

Так само є чимало свідчень того, що литовське право і далі діяло в Україні після формування Гетьманщини, принаймні, на місцевому рівні. Хоч революція і виворонила нову судову систему, яка стала продовженням козацького полково-сотенного адміністративного устрою.

Так, найнижчою інстанцією були

Наталія Реброва: у Чернігова просто величезний потенціал

Нова директорка Національно-архітектурно-історичного заповідника «Чернігів стародавній» Наталія Реброва родом з Батурина. Багато років вона доволі успішно очолювала заповідник «Гетьманська столиця», стояла у витоків його відродження. Зараз вона у Чернігові, знову має багато нових викликів і нових планів.

Журналісти Чернігівської Медіа Групи розпитали пані Наталю про багато речей і тем, які давно цікавили і нас, і багатьох чернігівців. Яка подальша доля Чернігівських пам'яток? Чи буде «Спас» місцем проведення світських заходів? Чому прибрали МАФі на Валу? Які стосунки з монахинями Єлецького монастиря та в якому стані мощі Святих у Троїці? А також про дружбу з Ющенком, спільні проекти з Лаврою і Софією Київської, проблеми Антонієвих печер і багато-багато іншого – про все це говоримо з нею в ексклюзивному інтерв'ю нашої рубрики «Велика розмова».

Хотіла бути вчителькою історії

– Пані Наталю, оскільки ви народилися й виростили в Батурині, чи пам'ятаєте руїни палацу Розумовського? Що там було? Чи використовували в радянські часи ті приміщення, церкви?

– Батуринський палац ніколи не використовували до 2009 року, доки він не був відкритий Президентом Ющенком. Тож у нас, у батуринських дітей, був палац. Ми ніколи не називали його «руїни». Так, він стояв без вікон, без дверей, але у нас був палац, ми захоплювалися ним. Ми постійно там гралася, в нас були побачення. Палац розширював наші уявлення, бо давав можливість ментально «перенестися» в будь-яку точку світу, згадати грецьку чи якусь іншу міфологію. Це надзвичайно!

Що було в палаці? Його постійно реставрували, скільки ми себе пам'ятали. Тому батуринці до реставрації, яка завершилася відкриттям палацу, дуже скептично ставилися, бо з діда-прадіда пам'ятали, що його реставрують з 1911 року.

– У Батурині діти знали, що це за палац?

– Так, знали, що це палац Розумовського, знали, що це церква, в якій похований Розумовський. До Розумовського завжди була прихильна доля, і про нього можна було говорити, на відміну від Мазепи. Але я впевнена, що Розумовський переніс у Батурин гетьманську резиденцію саме тому, що там був Мазепа. І кожен, хто проїздив повз, оминув палац не міг. А коли ти починав думати, чому Розумовський тут, в Батурині? То кожен, хто починав думати, знаходив Мазепу в Батурині.

– В ті часи в дитинстві, в юності, ким Ви хотіли стати? Цей шлях собі уявляли?

– Ніколи в житті не думала, що стану директором. Я хотіла бути вчителем історії. Мене це приваблювало, мене приваблював ді-

лог із більш дорослими дітьми. Але так склалося, що моє перше робоче місце – дитячий садок, потім вихователь групи подовженого дня. В школі батуринській не було вільного місця історика. І потім я пішла в Батуринський заповідник. Це був ще 1997 рік, Батуринський музей уже має статус заповідника, але фактично це був невеликий музей з невеликим штатом у будинку Кочубея. З лютого 1997 року я працювала в цьому музеї.

Президент Ющенко не був у Спасі раніше, а тепер захопився ним

– Можна сказати, що справжнє відродження Батурина почалося з приходом Ющенка?

– Можна сказати правдиво, що так, воно пов'язане з Ющенком. Але з Ющенком як особистістю. І це почалося ще з його посади як голови нацбанку, потім – прем'єра, потім величезна увага його була як опозиційного народного депутата, і зірки всі склалися, коли він став президентом.

– Чому він звернув увагу на Батурин ще тоді?

– Він сам це пояснює в декількох інтерв'ю, згадає, що вперше був в Батурині в палаці ще в 1971 році. Бо дорога його до Києва, до матері пролягала через Батурин. А вже в свідомому житті зосередив його увагу на Батурині Іван Степанович Плющ. Він добре знав регіон, він майже наш земляк, і він той, хто перший його вже як високопосадовця привіз до Батурина. І фактично з 1999 року він з Батурином всі ці роки. Він став тією людиною, став вісью, до якої доєднались, до енергії та сили задуму доєдналося дуже багато людей.

Я завжди відмічаю роль національно-політичних сил в 90-ті роки, які підняли розмову про Батурин на рівні держави. І завжди згадую Валерія Сарану, який є моїм попередником, який також певний час очолював заповідник «Чернігів стародавній». Це та людина, яка в 90-х роках підняла разом зі своїми однопідприємцями цю тему. І тоді було прийняте рішення про створення заповідника («Гетьманська столиця» – Ред.). Його підписав прем'єр Леонід Кучма. Саме вони дали поштовх. Не знаю, чи усвідомлював Кучма, що він підписує, але ті, хто готували це, точно усвідомлювали. Тут величезна

роль саме національно-патріотичних сил Чернігова та Чернігівщини.

– А Ющенко Ви вже суди, в «Чернігів стародавній», запрошували? Ви спілкуєтесь? Які у Вас стосунки?

– Можливо, було би зухвало сказати, але я відповім так, як каже Віктор Андрійович, процитую його: «Ми друзі». Ми спілкуємося постійно. Віктор Андрійович підтримує багато тих ідей, які в мене були в Батурині, а тепер є в Чернігові. Для мене було величезним здивуванням, що він ніколи не бував у Спасі, але та реакція, яку в нього викликав Спас, вона очікувана, прогнозована – він захопився Спасом. Зараз, коли ми з ним ведем розмови, то більшість тем пов'язані зі Спасом.

Нехай це буде для всіх ексклюзив: Віктор Андрійович зараз гуртує багатьох людей навколо Спасу, він зараз є просвітителем Спасу, він показує фільм, розповідає, він дуже добре знає історію за цей період від його візиту в серпні місяці. Він долучив до обговорення цієї теми доволі авторитетних в Україні людей, і я сподіваюся, ми зможемо найближчим часом тут в Чернігові, в Спасі, презентувати цю кампанію, яку сподіваюся, очолить Віктор Андрійович.

Бути другом колективу – одне, а стати членом колективу – інше

– Ваше переведення до Чернігова – це який виклик для Вас? Схоже, Вас як сильну жінку покликали навести тут порядок?

– Я можу сказати, як це для мене. Діалог у міністерстві культури про моє переведення був доволі тривалим, я прийняла рішення, це було моє особисте рішення. Але я турбувалася за Батурин, бо в моєму житті як директора було багато періодів, коли мене до чогось змушували, звільняли, тож я обдумувала можливість мого життя без Батурина або Батурина без мене. Поставити якусь людину на таке авторитетне, цікаве, привабливе, гонорове місце – справа проста. А щоб це місце зберігало всі ті сенси, які в ньому закладені, – це дуже важко. І коли Міністерство дослухалося моєї думки, Батуринський заповідник очолила прекрасна людина, прекрасний фахівець Тетяна Кербут. Вона працювала з 2002 року, пройшла всі етапи, сформувалася як пам'ятоохоронець, як

архітектор. А в роботі заповідника це найголовніше.

– З якими почуттями Ви сюди прийшли, на цю посаду? Ви ж знали Чернігів, Вал, всі ці пам'ятки, неодноразово тут бували.

– Знала, Ви праві, і любила. Я навчалася на стаціонарі всі 5 років, це історичний факультет, інститут історії, це все історичне середовище, з яким я була пов'язана всі ці роки в Батурині. Це одне. Але я розуміла виклики, які стоять перед заповідником, розуміла складнощі, які чекають мене особисто. Бо бути другим колективу – це одне, а стати членом колективу – інше. Як це відбулося? Не скажу, що було легко, але мені були зрозумілі виклики, питання, і ми з колективом намаємося їх подолати.

– То Ви прийшли в той колектив, що вже був, чи привели з собою якусь команду?

– Ні, не приводила. Я прийшла в той колектив, який є. Ми оновлюємо колектив, виробляємо нову модель роботи, фактично вже її виробили. І ті люди, які не можуть вписатися в цю модель, залишають колектив. Це невеликий відсоток. Але основний кістяк людей, які працювали в заповіднику, які добре знають тут все, які надзвичайно люблять все це, вони залишилися, слава Богу, і ми перелаштували роботу.

– І у Вас є можливість набирати штат?

– Так. Тут ми точно маємо подякувати Міністерству культури, яке щодо заповідника «Чернігів стародавній» прийняло не одне таке рішення, коли запросили мене на цю посаду. В 2024 році додали до штату 20 одиниць, починаючи від істориків і доглядачів до інженерних працівників і прибиральників території. Це солідно. До цього часу в колектив довгі роки було 50 штатних одиниць. Тож ми запрошуємо тих, хто поділяєте наші цінності. Якщо ви готові включитися в роботу зі збереження та популяризації Чернігова, ми радо на вас чекаємо!

Складним питанням тривалий час були кошти на комунальні платежі, і заповіднику приходилося ті кошти, які заробляли від екскурсій, відвідування, спрямовувати саме на комунальні платежі. Зараз Міністерство культури дало нам можливість ті кошти, які заробляємо, повністю використовувати на розвиток. А тут, як бачите, дуже багато питань, куди треба спрямовувати ці кошти. Нас повністю забезпечили комунальними платежами в 2024 році і так само в 2025-му.

Також важливе питання охорони: є законодавство, що визначає, що такі комплекси національні має охороняти державна служба охорони. І вони тепер з нами поруч на кожному об'єкті, і це також повністю забезпечила держава. Тому за ці здобутки дякуємо Міністерству культури! Напевно, мислять візит міністра культури Миколи Тоцицького до Чернігова. Це один із перших його візитів незакордонних саме до Чернігова, тому що питання збереження цих пам'яток приділяється велика увага держави.

Найперше завдання щодо Спасу – очистити простір

– Ми з Вами зараз знаходимося в Спасо-Преображенському соборі. В якому стані Ви його прийняли? І які кроки зробили для збереження?

– В травні 2024 року Спас був закритий, опечатаний, звідси вже пішла община, яка довгі роки користувалася цим собором. І коли ми відкрили, то стан – захаращений, сліди користування і зараз дуже добре видні. Тож найперше, що ми почали, – очищувати в прямому сенсі цей собор.

– Чому такий стан? Це ж наче віруючі люди. Звісно, свічки горять, коптять, а інше все?

– Знаєте, мабуть визначальним тут є Ваше слово «наче». Ми хотіли бачити саме тих людей, про яких Ви говорите, а якими вони є насправді, – показують справи. Бо не словом, а справою людина визначається. І їх справи, якщо ми говоримо тільки про цей собор, дуже переконали: занедбаний, захаращений. За ті 30 років, що користувалися, – жодного капітального ремонту. Зараз величезна проблема – це дах, вода, тому що жоден відтік води не був влаштований.

Всі кошти, які вони заробляли... Можу припустити, що заробляли, бо собор в центрі, собор з такою історією популярний надзвичайно. Куди використовували кошти? Точно не на собор, бо тут ми не побачимо жодного рішення за ці 30 років. Ні щодо реставрації, ні щодо прибирання, ні щодо утримання цього собору відповідно його статусу. Для того, щоб повернути той статус, який мав цей собор, треба дуже багато рішень, дуже багато людей і немало коштів. Зараз якраз усі ці питання обговорюються, визначаються. Визначається першочерговість. Ми розуміємо, в якій ситуації наша країна, і зараз не ставимо собі завдання про величезний проект, але головні проблеми цього собору маємо вирішити.

– А фрески теж у забрудненому стані? Ви теж їх реставруєте?

– Так, ми зараз все розчищаємо. Найперше завдання – все розчистити. Тому весь живопис, який ви бачите, активно в прийнятну теплу пору року відновлювали наші реставратори. До них долучалися реставратори Софії Київської, нас консультував Національний реставраційний центр, але основну роботу виконали реставратори нашого закладу. Це Ігор Шапалов і Олександр Ткач. Зараз роботи припинені, тому що температурно-вологісний режим не дає можливості продовжити роботи в соборі. Напевно, тільки в квітні зможемо продовжити. Маємо купу проблем, як добратися до верхніх ярусів собору, але розуміємо, як забезпечити очистку першого ярусу. І тут уже, як бачите, дуже багато роботи виконано.

– Громада УПЦ принципово не хотіла платити за оренду, хоча там були якісь смішні кошти. Якщо би вони погодилися платити, то залишилися б тут?

– Тоді, коли користувалися цим собором, держава давала можливість безкоштовного користування, але за умови нормального утримання: проведення реставраційних робіт, утримання всього цього комплексу в належних умовах. Ми тут не бачимо жодного кроку, який був зроблений ні щодо реставрації, ні щодо забезпечення нормального утримання.

Держава давала в користування на певні роки. Укладалися угоди на 3, на 5 років, і от остання угода завершилася в 2021 році.

Спасо-Преображенський собор

Наталія Реброва: у Чернігова просто величезний потенціал

12

Все, що було зроблено і не зроблено в цьому соборі користувачами, ми проаналізували і ухвалили рішення, що цей користувач, який повністю нехтує пам'ятко-охоронним законодавством, який нехтує утриманням в належному стану цього собору, далі не може ним продовжувати користуватися. Крапку зовсім нещодавно поставив Верховний суд. Громада УПЦ в судах намагалася відстояти своє право безкоштовного користування. Ми пройшли всі щаблі від суду першої інстанції, апеляційного, до Верховного суду. І саме він поставив крапку, їм відмовлено остаточно.

Спаський собор – це простір для всіх, для кожного українця

– Зараз у Спасі Ви проводите різні заходи, в тому числі світські, що викликає резонанс. Зокрема, показ фільму – це була цукерка для московської пропаганди. «Влаштували кінопоказ, кінотеатр за 20 грн...» чи як вони писали? Яка Ваша позиція щодо цього?

– Що стосується пропаганди, ми на неї зовсім не орієнтуємось. Чи знаємо їх реакцію? Знаємо. Але давайте повернемося до значення собору: собор унікальний, один із двох – є Софія Київська, і є Спас. Унікальність Спасу в тому, що він не перебував. Бо Софія – ми підходимо до собору періоду Гетьманщини, а коли потрапляємо в Софію, то потрапляємо в князівський період. Спас же зберіг свою унікальну архітектуру і всередині, і ззовні. І от яким має бути Спас? Для кого він має бути? Він має стати таким самим центром життя, яким на сьогодні є Софія. І ми всі захоплюємося тими заходами і використанням, яке демонструє нам Софія Київська і наші колеги з Національного заповідника «Софія Київська». Спас має стати центром державного життя, він будувався князем як центр державного життя, він має стати центром культурного життя, він має стати центром релігійного життя нашої України. Всі заходи, які ми організуємо, якраз в цьому контексті.

Кінотеатр? Той фільм, який був презентований у тому «кінотеатрі», він був про Спаса, він був про тисячоліття Чернігівського князівства. Давайте формувати самих себе і формувати нашу громаду. І, здається, вона формується навколо Спасу. Всі заходи, які тут проходять, ми дуже чітко продумуємо. Ми б не хотіли перейти межі, але хочемо демонструвати ту високу планку, до якої нас зобов'язує Спас. І мені здається, що в нас виходить. Реакція громади – чернігівської, київської, загальноукраїнської – це люди високоосвічені, це люди шляхетні, це люди з глибокою правдивою українською позицією, нас дуже тішить.

– Тобто після реставрації тут буде поєднання: і релігійні діяння, і музей, і світські заходи?

– Так. Ми і зараз це демонструємо. Надихнув всіх приїзд Предстоятеля Епіфанія. Ми його запросили і надзвичайно вдячні, що він вперше був у Спаському соборі. Він дуже добре знає його історію, але та молитва, яка об'єднала нас усіх разом, пролунала вперше в Спасі.

– Додам від себе, що для Європи це нормальна практика. Коли заходиш у той же Нотр-Дам-де-Парі, там величезна кількість від-

відувачів, там музей, і там проходять служби. І так скрізь.

– Такі пам'ятки національного значення як Спас не можуть закриватися на вузькому функціоналі, на дуже вузькому. Це простір для всіх, він має бути для кожного українця – і молодого, і малого. Нещодавно у нас була репетиція хору студентів училища ім. Ревуцького. Їх молодість, краса, талант надихає, і вони самі надихаються цим простором. І акустика надихає. І вони через цей захід самі більше пізнають, задають купу запитань про історію, більше розуміють і про себе, і про нас.

Спас відкрився для відвідування 28 червня, на День Конституції. Дата була обрана не випадково, це важливий день у нашому житті. Конституція стоїть на фундаментах нашої історії. І оцим фундаментом є саме Спас. І вже відтоді у нас і державні заходи за участю міністра культури, голови Чернігівської обласної державної адміністрації, культурні заходи, свідками яких ви є, і релігійні заходи. Ми намагаємось все поєднати.

Першочергове завдання – збереження будівлі полкової канцелярії

– Давайте поговоримо і про інше, бо «Чернігів стародавній» – це не лише Спас, це багато пам'яток. Якою Ви бачите перспективу Валу на найближчі роки, на 10 років, наприклад?

– Так, «Чернігів стародавній» – це 26 пам'яток національного значення, і це три великі локації. Найперша – це Вал, Дитинець. Тут у нас зосереджено 6 пам'яток. Ми бачимо їх збереженнями, це надзвичайно важливо. Розвиток цієї території має проходити тільки на науковому ґрунті. Вал достатньо досліджений археологами, але відсоток досліджень мене саму вразив. Він не досліджений повністю. Навіть ми як працівники заповідника, коли робимо якісь земляні роботи на глибині більш ніж 20 см, зобов'язані взяти дозвіл відповідних органів і робити це під наглядом археолога. Завдання, яке мені видається важливим, – все-таки дослідити ці території, дати відповіді на всі запитання.

Полкова канцелярія

Зараз ми ведемо діалог про необхідність збереження об'єкта заповідника – будівлі Полкової канцелярії. Період Гетьманщини у нас візуалізований на Валу двома об'єктами: це Колегіум, який використовується вже давно, і цілісність, збереженість, стан якого на сьогоднішній день поки що не викликає питань, і Полкова канцелярія. Це об'єкт унікальний, один із трьох збережених в Україні житлових будинків періоду Гетьманщини. Один ми маємо в Батурині – Будинок Кочубея, тут ми ма-

ємо Будинок Лизогуба або Полкову канцелярію, а ще один – у Седневі. Всі на Лівобережній Україні.

Унікальність Полкової канцелярії – вона не перебудовувалася, вона ззовні виглядає так, як виглядала наприкінці XVII століття, на відміну від Седнівської та Батуринської, які були перебудовані. І має величезні проблеми, бо ця будівля аварійна, ми ведемо діалог із Департаментом культури Чернігівської обласної адміністрації, бо великою проблемою є те, що там знаходяться фонди Чернігівського історичного музею. Це унеможливує і проведення досліджень цього будинку, і проведення подальших робіт.

– Напевно, екскурсій також.

– Так, і екскурсій. Але я зараз говорю про збереження. Нам необхідно виконати комплекс протипаварійних заходів. І це справді діалог, є глибоке розуміння на рівні області, і є глибоке розуміння Міністерства культури про необхідність збереження цієї пам'ятки, є перспектива виділення коштів на її збереження в 2025 році. Тому це наші найперші завдання тут на Валу.

– Цікаво, а з Вами як з очільницею заповідника Мотря Кочубей уже зустрічалася? Знаєте цю легенду?

– Не один раз у Батурині! Я ж маю давню історію. І знаю цю легенду, адже колись, ще працюючи в Батурині, була на екскурсії Ервіна Мідена, і він надзвичайно цікаво про це розповідав. Але це легенда, все таки ми стоїмо на ґрунті історії, науки. Тож у Чернігові Мотрю я не зустрічала, вона мені близька по Батурину.

Спроби діалогу щодо МАФів на Валу не були успішні

– Як Вам взагалі новий дизайн Валу?

– Мені дуже подобаються коректні рішення щодо центральної частини Валу. Я й сама люблю прогулюватися тут ввечері.

– Дуже гостро постало питання щодо МАФів, які тут були. Принаймні щодо МАФу Спілки майстрів. Чи вони були легальні?

снювати підприємницьку діяльність на території Національного архітектурно-історичного заповідника, необхідні дозволи. У цих МАФів дозволів не було.

– Тобто вони весь цей час стояли без дозволів?

– Не готова сказати про весь час. Історія перебування їх на Валу довга дуже, але я можу сказати про останній період часу, коли я прийшла на посаду. Я проаналізувала всі акти комісії попередніх. І от акт Контрольно-ревізійного управління 2023 року зафіксував, що МАФи знаходяться незаконно і мають бути демонтовані.

– Тобто діалогу між Вами і Спілкою майстрів немає?

– Тут же не могло бути діалогу зі Спілкою Майстрів, діалог був із родиною Морозів, кому належав цей МАФ. Були спроби діалогу, назвемо чесно – це «спроби діалогу». І з тими підприємцями Кириченками, які також здійснювали підприємницьку діяльність на Валу. В ході діалогу ми не досягли спільної думки, вони не змогли оформити всі необхідні дозволи. І тоді я звернулася до комісії міської ради. Комісія міської ради засідала декілька разів, вони розглянули, проаналізували всі надані документи дуже ретельно і винесли однозначне рішення, що дозволу на підприємницьку діяльність у цих підприємців, в тому числі – у родини Морозів, немає. І було ухвалене рішення про демонтаж. Безпосередньо самі підприємці здійснили демонтаж своїх торгових точок з території Валу.

– Ще одне питання теж доволі гостре. Якою, на Вашу думку, має бути доля пам'ятника червоноармійцям, який побачимо при вході на Вал?

– Це питання ми вивчали, пам'ятник на балансі Чернігівської міської ради. І ми вели діалог з Олександром Шевчуком (начальник міського управління культури – Ред.). Вони неодноразово зверталися до Міністерства культури з проханням демонтувати цей пам'ятник, але відповіді не отримали. Після візиту міністра культури Миколи Точицького ми відновили цей діалог, і міська рада повинна надіслати повторний запит до Міністерства культури. Усно нас запевнили, що рішення буде прийняте позитивне.

– Мова про перезахоронення?

– Перезахоронення, демонтаж тощо. Тут треба задавати питання Олександрові Шевчуку. Але для того, щоб приймати рішення, треба знати і ціну питання, чи зараз ми готові вирішити це питання на всі 100%, чи можемо задовольнитися тимчасовим рішенням.

Навесні Іллінський храм відкриють, а туалети поруч – не в пріоритеті

– Ще одна будівля на території Валу – спортшкола. Вона ж не входить до об'єктів заповідника? Яке Ваше бачення, що там може бути?

– Коли проходиш повз спортшколу, стає соромно, як утримується ця територія. Діалогу на цю тему поки що немає. Всі питання, які були нагальними, ми намагаємось вирішити. А от до діалогу зі спортшколою, з міською радою про спортшколу це не дійшло. Мені видається, що в такому стані не можна залишати. Якщо немає можливості

зараз для кардинальних рішень і переселення спортшколи, а я знаю, що про це йшлося ще з середини 2000-х років, то хоча би привести цю територію у відповідний стан. Мені видається, що це невеликі кошти, це можна зробити в найближчі часи.

– Давайте уточнимо: заповідник же не підпорядковується місцевій владі, а підпорядковується Міністерству культури, так? І які у вас стосунки з місцевою владою, як Ви ставитесь до політичної ситуації в Чернігові?

– Так, ми підпорядковані міністерству. А до чвар всі ми ставимось не дуже добре, і я в тому числі. Що стосується безпосередньо влади, то з В'ячеславом Анатолійовичем Чаусом ми знайомі ще з Батурина, він допоміг заповіднику вирішити декілька нагальних питань, які не вирішувалися роками. Тож одна із найперших моїх зустрічей на посаді директора була з ним, йшлося про координацію дій, бо ми є закладом державним. Тому є взаєморозуміння і велика допомога.

– Курган Чорна могила – це теж об'єкт «Чернігова стародавнього»?

– Так, але є специфіка. Заповідник має великі охоронні зони. До охоронних зон входить і курган Чорна могила, але це не є територією заповідника. Ми спостерігаємо за його цілісністю, щоб не було грабування. Слава Богу, з курганом все добре.

– Там нічого не планується зробити для туристів, щоб це виглядало як якийсь пам'ятник?

– Сьогодні – точно ні, бо в нас є першочергові завдання, які стосуються безпосередньо об'єктів заповідника.

– Біля Антонієвих печер туристи іноді фотографують жакхливий туалет як якийсь смішний об'єкт. Чи не планується щось з цим робити?

– Точно, що плануємо підтримувати в чистоті і утримуємо в чистоті, але зараз робити нічого з туалетом не будемо. Ми маємо зараз обстежити печери, бо фахово їх не обстежували ніколи, а зараз є питання і щодо печер, і щодо Іллінської церкви.

– А що з печерами? Вони ж наче виглядають пристойно.

– Вони виглядають пристойно, але є порушення щодо вологості. Звідки вона потрапляє, ми не знаємо, тут необхідна думка фахівців. Чи це просто конденсат, чи такі волога потрапляє з поверхні. Ми маємо дати відповідь на це питання навесні. Наступне питання – щодо металу, якого дуже багато в печерах, і він потребує фахівця та реставрації. Ми маємо його законсервувати, ми маємо подолати іржу, забезпечити його цілісність на довгі роки, тому що зараз заміна не на часі, це дороговартісно.

Іллінська церква. Ми зараз прийняли остаточне рішення, презентую Вам його, що навесні ми відкриємо іконостас Іллінської церкви, бо довіг роки він стоїть в лісах. Завершимо всі необхідні роботи і відкриємо іконостас. Ми ведемо спостереження за Іллінською церквою, тому що там є тріщини, походження яких, причина яких до кінця ще не з'ясована. Тому суди треба спрямувати увагу – і наукову, і чисто людську, необхідно спрямовувати сили, в тому числі матеріальні ресурси. Тому, дорогі наші відвідувачі, почекайте ще з туалетом! Я сподіваюся, ви зрозумієте нас.

Наталія Реброва: у Чернігова просто величезний потенціал

13 Черниці використовували силу щодо наших працівників

– *Давайте тепер згадаємо про Єлецький монастир. Що там відбувається?*

– Єлецький монастир – це об'єкт заповідника, його територія близько 4 га, і це 6 пам'яток національного значення, які знаходяться на ній. На сьогоднішній день є ряд невіршених питань. До цього часу незаконно цей монастир займає Чернігівська єпархія УПЦ. Ми ведем з ними суди, дуже багато заложить від рішення суду.

Там же живуть монахині. Ми теж буваємо там систематично, ми їх бачимо, не втручаємося в їх життя, але виконуємо всі ті роботи, які необхідно виконувати. Ведемо з ними діалог. Дуже активно там діє ота пропаганда.

– *Вороже ставляться до вас? Є якась конфронтація?*

– Так, постійна конфронтація. Були навіть випадки використання сили щодо наших працівників. Хоча ми завжди підкреслено делікатні, виважені, але їх дратує навіть наша присутність. І ще раз кажу та можу засвідчити за ці багато разів спілкування, що вони перебувають в полоні пропаганди. Ми чуємо слова «ми ще повернемося».

– *Якщо говорити чисто по-людськи: вони ж монахині, і це монастир – святиня. Вони хочуть там жити відповідно до свого світогляду та релігійних переконань.*

– Якщо ти живеш в державі, є громадянином цієї держави, любиш цю державу, то маєш дотримуватися законодавства цієї держави. Чисто по-людськи можна зрозуміти помилки, а коли це спрямована робота – це зрозуміти дуже важко. Я кажу зараз про керівництво монастиря, бо вони взяли на сьогоднішній день в заручники цих монахинь старшого віку, якими маніпулюють. Вони взяли їх у заручники. Тому чисто по-людськи я розумію цих людей похилого віку, хвороби їх дуже розумію, але не розумію керівництво. Вірніше, я знаю, що вони усвідомлюють своє порушення закону, і вони також усвідомлюють ту маніпуляцію, яку застосовують до монахинь.

– *Троїцький монастир. На нього які плани? Чи можете їх озвучити зараз?*

– Так. Троїцький монастир – це величезний комплекс, унікальний собор, який зберігся, живопис, який зберігся. Собор, який потребує прикладання розуму, сил і коштів у кожній своїй складовій.

Ми працюємо в соборі вже доволі активно, ми зайняли частину келій, там діє господарча група нашого заповідника. От можете уявити: ми всі бачимо Вал, Дитинець, ми бачимо пам'ятки, ми хочемо, щоб вони були доглянуті, щоб території були доглянуті, а заповідник на цій території не має жодних господарчих приміщень для робіт столярних, слюсарних тощо.

Тому цей комплекс господарчий зараз розміщений на території Троїцького монастиря.

Наступне – ми неодноразово сьогодні згадували наших реставраторів, великих фахівців. От якраз там ми облаштували дві прекрасні реставраційні майстерні, де працює Павло Солобай, реставратор по металу, де працюють Ігор Шапало і Олександр Ткач, реставратори. І зараз вони займаються реставрацією експонатів із фондової колекції, які потребують збереження, які в 2025 році будуть представлені на виставці в Чернігові. Сподіваємося, деякі поїдуть на Київ, тому що ми ведемо перемовини про виставку з Києво-Печерською лаврою і «Софією Київською».

Моці святих – на державному обліку, вперше в Україні

– *Троїцький собор – теж святиня, там були моці чернігівських святих. До речі, що з ними?*

– З моцями все в порядку, вони в належному стані, моці систематично оглядають фахівці з цього питання, антропологи. І ми завжди запрошуємо священників, бо це доволі специфічний експонат. Хочу зауважити, що на початку 2024 року моці трьох святих чернігівських були поставлені на державний облік. Вперше в Україні Міністерство культури ухвалило таке рішення. Це нас багато до чого зобов'язує. Всі фахівці, починаючи з Національно-реставраційного центру, Києво-Печерської лаври, всі засвідчують, що моці в гарному стані, ми зберігаємо їх відповідно. Вони залишаються в Троїцькому соборі.

– *А коли до них матимуть до-*

ступ вірняни, паломники? Багато хто приїздив у Чернігів заради цього.

– Так, ми розуміємо необхідність цього. Але це питання також обговорюється. Ми вважаємо, що просто в музеї відкрити, у музейному просторі доступ до моцій – це неправильно. Треба вирішити питання щодо користування Троїцьким собором церковною громадою. На сьогоднішній день держава розробляє умови користування та порядок передачі культових споруд у користування. Тож ми маємо трошки зачекати.

– *Така ситуація в Чернігові склалася, що серед людей старшого віку багато вірян, які належать до московського патріархату, але вони себе такими вже не вважають, і можуть думати, що в них відбирають їх святині. Що б Ви сказали таким людям?*

– Найперше: вважають вони чи не вважають себе такими – це все думки, а є реальність, є правда. Треба дати правдиву відповідь самому собі на подібні запитання. Ми розуміємо гостроту цього питання, ми ні-

Колегіум

яким чином його не відтермінуємо. Але ми той заклад, який має все робити у відповідності до норм чинного законодавства. Якщо ти не знаєш, як робити, то роби за законом. І от в цьому питанні ми робимо точно за законом, а закон зараз виробляється, ми маємо трошки почекати.

– *Сьогодні в Колегіумі нас зустрічають гетьмани. Це Ви з Батурина їх привезли?*

– Так, це Батурин привіз гетьманів на виставку. Колегіум і його виставкові зали були певний час закриті. І ми думали, як відкрити, оно-вили трошки простір. І оскільки Колегіум презентує Гетьманщину, в діалозі з батуринськими колегами вирішили запросити гетьманів сюди. Ця виставка називається «Доба Гетьманщини в постатях». Ми розкриваємо постать кожного з гетьманів, а їх тут вісім у воскових фігурах.

«Чернігів поїде до Києва» – заповідник готує спільні проекти з Лаврою та Софією Київською
– *Які ще цікаві заходи плануєте найближчим часом? Давайте проанонсуємо чернігівцям і гостям нашого міста!*

– На 2025 рік ми плануємо продовжити традиції, які заклали в 2024-му. Ми організуємо і проведемо «На Спас до Спаса». Цей захід дуже сподобався всім, я чула відгуки, і жодного негативного, слава Богу. Ми плануємо повторити і продовжити пленер художників, плануємо розширити виставку у Спасі, де вже більше розповімо його історію. Ми повністю оновлюємо виставкові стенди, влаштовані на Валі. Там буде розказано про кожну унікальну пам'ятку Чернігова від її заснування і до сьогоднішніх днів. Оце найцікавіші наші проекти.

Ми поїдемо до Києва. В 2024 році ми стали учасниками виставкового проекту в Музеї війни. Сьогодні унікальні чернігівські срібні ворота, виготовлені на замовлення Івана Мазепи, експонуються в Музеї війни. А далі продовжимо цей проект разом з Києво-Печерською лаврою. Нас пов'язує дуже багато, Антоній нас пов'язує, і працівники заповідника кажуть, що постійно думають про спільний виставковий проект. Тож плануємо

ня, цікаві виставки.

– *На завершення нашої великої розмови давайте поговоримо про Чернігів. Як почуватися в Чернігові? Вам комфортно чи у Батурин все ж таки тягне?*

– Я люблю Чернігів, повторююся, з 1988 року, і в цій любові не було жодних суперечок ніколи. Мені тут дуже комфортно, мені подобається те, що я роблю. А Батурин – завжди в моєму серці, він завжди разом зі мною, Батурин від мене нікуди не дівся. Зрозуміло, він має вже іншу роль в моєму житті – в особистому і в професійному. Але Батурин це точно – назавжди.

– *В Чернігові у Вас є улюблені місця? Місця сили, де Ви надихаєтесь?*

– Може, ви будете здивовані, але це Вал. А ще я дуже люблю Десну. І я, як і більшість чернігівців і тих, хто приїздить, надзвичайно тішусь оцим поєднанням, що ти в центрі, ти в історичному центрі, і вього за два кроки ти можеш залишитися наодинці з собою, з цією унікально природою. Це фантастичне поєднання! Я не знаю, де ще є щось подібне, і використовую це в Чернігові на повну силу. Коли мені треба відпочити від усіх, я їду до Десни. Я дуже люблю цей берег, який називають Золотим. Він і справді золотий, бо наповнює тебе, дає можливість відпочити.

– *І насамкінець – як Ви оцінюєте туристичний потенціал Чернігова? Він справді величезний чи трішечки переоцінений?*

– Ні, не переоцінений. Можливо, навіть ще недооцінений. Зрозуміло, що війна зробила паузу, але війна точно закінчиться. Я впевнена, що ми збережемо свою державу. І в Чернігова потенціал просто величезний, він тільки перед війною почав використовуватися, набирати обертів. Я впевнена, що це – одна із великих складових життя, розвитку й економічної спроможності нашого міста. Це точно.

Іван МАТВЄЄВ

Pechera.info. Чернігівський онлайн-журнал.
12.01.2025

Фото об'єктів заповідника –
Петра Антоненка.

Примітка. Спасо-Преображенський собор (тут вживається і скорочена назва Спас) – найдревніший за часом закладення храм України (1036 р.), на рік давніший Софії Київської. Головний храм Чернігівського князівства. Цей собор, а також культові споруди Єлецького і Троїцько-Іллінського монастирів останні десятиліття перебували в користуванні Чернігівської єпархії так званої «Української православної церкви», насправді структури Московського патріархату. Ця церква рішенням влади України віднедавна заборонена в нашій державі. Відтак її структура, ця конфесія УПЦ, має в найближчі місяці офіційно вийти з підпорядкування Російської православної церкви, тобто Московського патріархату. А звільнити Єлецький монастир московська церква мала б уже давно. Щойно суд, ще раз і остаточно, це ухвалив.

Троїцький собор

Батурин — гетьманська столиця

Судова реформа гетьмана Розумовського, яка берегла українську державність: «Закони шляхетної нації»

11 Уже за гетьманування Івана Мазепи норми Литовського статуту (передусім редакції 1588 року) офіційно стали частиною «прав і вольностей» Війська Запорозького. Литовське право стає обов'язковим до застосування полковими судами та Генеральним судом.

Дем'ян Ігнатювич.
Портрет невідомого автора XIX ст.

Так, саме згідно з нормами «артикулів» (як зазвичай називали Литовські статуту на початку XVIII століття) були засуджені до страти доносики Василь Кочубей та Іван Іскра, натомість – виправдані стародубський полковник Михайло Миклашевський, якого у 1701 році викрили на листуванні з чиновниками Речі Посполитої.

Саме у цей час литовське право починають називати «малоросійським правом» (термін «Мала Росія» стосовно України у той час ще не мав принизливого відтінку). У 1710 році у Бендерах соратник на той час вже покійного Мазепи Пилип Орлик у своїй знаменитій «Конституції» обіцяв судити козаків за проступки «ведлуг артикулов правних».

Тим часом у Гетьманщині наступник Мазепи Іван Скоропадський за рік до своєї смерті у 1721 році ініціював переклад Литовського статуту та «Саксонського зерцала» на староукраїнську мову, маючи намір створити на їхній основі кодифікований збірник українського права.

Задум Скоропадського спробував довести до кінця наказний гетьман Павло Полуботок, який у 1722 році розпочав свою судову реформу, запровадивши, з-поміж іншого, інституцію асесорів Генерального суду, запозичену з тих-таки «артикулів».

Російський уряд відповів арештом Полуботка та «Рішительними пунктами» 1728 року, згідно з якими у Генеральний суд вводилося троє росіян, а рішення найвищої судової інстанції Гетьманщини можна було оскаржити в російській Колегії іноземних справ. Водночас Петербург дозволив кодифікувати українське право. «Права, за якими судиться малоросійський народ», укладені у 1728 – 1749 роках, стали першим суто українським правовим кодексом, що фактично діяв у Гетьманщині до кінця XVIII століття, хоч ніколи і не був затверджений російським Сенатом. Із понад 1700 пунктів «Прав...» 1033 містили посилання на Литовський статут.

«Шляхетська республіка»: формування самосвідомості української еліти

Зростання правової свідомості додавало українському козацтву рішучості у відстоюванні своїх прав: передусім – станових, родових, – з яких у той час тільки і могла вирости національна самосвідомість. Козаки Лівобережної Гетьманщини відчували себе шляхетською спільнотою, що була окремою та навіть вищою за

московське дворянство.

Такі переконання були не безпідставні, адже «малоросійське право» давало лицарському стану привілеї та вольності, про які московський дворянин не міг і мріяти.

У московській парадигмі «дворянин» – аналог європейського спадкового воїна-аристократа – був таким же рабом «государя», як і кріпосний селянин.

«Ні в XVII столітті, коли дворян були батогами, ні потім у XVIII столітті, коли їх віддали в муштру німецьким інструкторам і на все життя запрягли в державне тягло, не видно з боку українців великого бажання причаститися прав і обов'язків найвищого стану імперії», – визнавав російський імперський історик Дмитро Міллер.

«Ми такі маємо закони, які тільки вільний і шляхетний на світі народ мати може», – заявив один з учасників Глухівської козацької ради 1763 року.

Згодом, описуючи події 1767 року, козацький канцелярист Андріян Чепач занотував: «Коли малоросійському шляхетству сказали про нові закони (Російської імперії – Авт.), з них стародубівські і ніжинські, побоюючись, вочевидь, безпідставно зазнати стану російських дворян, вирішили за краще бути в оковах, ніж згодитися на них».

Український козак-шляхтич.
Малюнок Тимофіїв Калінського 1760-х рр.

Варто зазначити, що згідно з українською традицією (а це відповідало європейським звичаям) шляхтою визнавалася не лише козацька старшина, а й так зване «рядове» козацтво, а також – українське духовенство, про що зокрема йдеться у «Правах, за якими судиться малоросійський народ».

Рядові козаки і священники Гетьманщини згодом судилися у станових шляхетських судах і брали участь у виборах шляхетських представників.

У 1765 році на запит Генеральної ревізії Російської імперії щодо кількості шляхти на території Гадяцького полку місцева полкова канцелярія відповіла, що шляхтою слід визнавати всіх козаків, включно з підпомічниками, а також духовенство та їхніх нащадків. Російських чиновників такий підхід не лише дивував, а й лякав: доросле населення Лівобережної України у той час налічувало близько мільйона осіб, з яких приблизно кожен другий міг претендувати на зрівняння у правах з дворянством корінної Московщини.

Саме це, забігаючи наперед, і стало причиною масового перегляду російською Герольдією справ про підтвердження аристократичного nobilitetu для українських козаків, що не належали до старшини. Лише у

1803 році Петербург визнав усе лівобережне козацтво привілейованим станом, хоч і з урізаними, порівняно з дворянством, «вольностями».

Попри це, існування на Лівобережній Україні козацького стану – вільних землевласників з лицарською ментальністю та родовою пам'яттю про минулу національну «шляхетську республіку», – стало важливим фактором збереження української ідентичності, що уможливило відновлення української державності на початку XX століття.

Кирило Розумовський – архітектор судової реформи

Таким чином, у середині XVIII століття в середовищі української шляхти склалися передумови для змін задля модернізації Гетьманщини та більшого незалежності козацької держави від Російської імперії.

Сприятливі умови для цього склалися у 1750 році, коли в Україні була відновлена посада гетьмана. 22-річний Кирило Розумовський, хоч і мав родинні зв'язки з імператорським двором, та виявився зовсім не зручною фігурою для Петербурга. Молодий козельський шляхтич мав блискучу європейську освіту, державницьке бачення та достатню зухвальства, щоб напромаю кидати виклик імперії. Так, лише через два місяці після свого обрання гетьман заборонив Генеральній військовій канцелярії надсилати копії судових рішень до російського Сенату, наголосивши, що апеляції розглядати-муть у Гетьманщині.

У 1751 році Розумовський скасував дію в Україні указу Петра I про форму судочинства, що була надто бюрократизована та перетворила судовий розгляд у тортуру для позивача. У 1754-му згідно з гетьманським ордером українські аристократи мали судитися із земельних питань у полкових судах замість Генерального, що знизило корупцію та надало судовій системі рис ієрархії.

Як бачимо, увага гетьманського уряду була прикута до проблем судочинства із перших років правління Кирила Розумовського. Впроваджуючи реформи, гетьман спирався на цілу плеяду талановитих урядовців – вихідців з козацької шляхти – таких, як Андрій Безбородько, Василь Туманський, Семен Кочубей, Михайло Скоропадський та інші.

Безпосереднім автором проекту судової реформи був писар Генерального суду Федір Чуйкевич, який за дорученням Розумовського у 1750–1758 роках уклав збірник «Суд і розправа в правах малоросійських». Він не лише кодифікував українське право, а й пропонував заходи для поліпшення судочинства, серед яких – створення станових шляхетських судів і перетворення Генерального суду на шляхетський трибунал.

Реформа стартувала 28 листопада 1760 року, коли Кирило Розумовський видав універсал про реформування Генерального військового суду. За зразком статутного шляхетського трибуналу, найвища судова інстанція надалі мала складатися із десятих виборних представників від кожного з полків та двох генеральних суддів, призначених гетьманом.

Рішення Генерального суду мали найвищу правову силу та не підлягали оскарженню (за винятком смертних вироків і позбавлень шляхетської гідності, які міг переглянути гетьман).

Наступним кроком стало позбавлення Генеральної військової канцелярії судових функцій, що зменшило плутанину та дублювання повнова-

Судовий писар за роботою.
З експозиції Будинку-музею Генерального судді Василя Кочубея, Національний історико-культурний заповідник «Гетьманська столиця» в Батурині

жень – відповідний універсал гетьман видав 28 лютого 1763 року.

Проте найважливішим етапом змін було запровадження нової системи судів першої інстанції замість полкових судів, що були архаїчними в реаліях того часу.

У вересні 1763 року Кирило Розумовський виніс проект реформи на обговорення козацькою радою в Глухові. У підсумку 30 листопада 1763 року гетьман видав універсал про створення в Гетьманщині станових шляхетських судів – гродських, земських і підкоморських.

Гродські суди створювалися у кожному полку та, фактично, заміняли полкові суди. До їхньої компетенції входив розгляд кримінальних справ (вбивство, грабунок, підпал, згвалтування тощо).

Земських і підкоморських судів у кожному полку створювалось по два, з цією метою територія полків була поділена на судові повіти (два у кожному полку, за винятком найбільшого Ніжинського, де були утворені три повіти з центрами у Ніжині, Батурині та Глухові).

Земські суди розглядали цивільні справи (розподіл майна між родичами, боргові зобов'язання, втеча слуг тощо), їхніх членів – суддю, підсудка та писаря – обирали щорічно на повітових з'їздах козацької шляхти.

Шляхтичі також обирали підкоморіїв підкоморських судів, що вирішували земельні та межові питання.

Окремо вводилася посада возного. Возний (а ця посада відома більшості з вас із п'єси Івана Котляревського «Наталка Полтавка») був судовим урядовцем на сотенному рівні.

Усі судові чиновники під час вступу на посаду мали скласти спеціальні присяги, форми яких були розроблені за наказом гетьмана.

Як козацьке судочинство пережило Російську імперію

Реформа почала втілюватись у життя негайно. Вже до травня 1764 року були обрані всі члени новостворених судів, паралельно розпочалося будівництво окремих приміщень для земських і підкоморських судів у містах, визначених центрами судових повітів.

Водночас самостійницька політика Кирила Розумовського щодалі дужче дратувала Петербург, і в листопаді 1764 року імператриця Катерина II спеціальним маніфестом скасувала посаду гетьмана в Україні, закінчивши період, що увійшов в історію як «золота осінь Гетьманщини».

Утім, тоді російська правителька ще не наважувалася скасувати окрему судову систему, запроваджену Розумовським у козацькій державі.

Нові суди мали струнку ієрархію та спиралися на давні шляхетські традиції, отож користувалися широкою підтримкою українського козацтва. Спроба ліквідувати козацьке судочинство була здійснена Петербургом лише у 1783 році – після повної анексії Гетьманщини та скасування полково-сотенного устрою.

Згідно з указом Катерини, судова влада в Україні передавалася у руки російських чиновників замість урядовців, вибраних шляхтою.

Станові суди були відновлені у 1796 році. Тоді, після смерті Катерини та приходу до влади Павла I, українським аристократам, що перебували на найвищих державних посадах у Російській імперії, вдалося здійснити нині забутий «реванш»: домогтися утворення Малоросійської губернії, кордони якої майже точно відтворювали межі «старої» Гетьманщини. Тоді йшла мова і про відновлення гетьманства на чолі з Андрієм Гудовичем, проте в Петербурзі все ж таки взяла гору антиукраїнська партія.

У цих кордонах було фактично відновлено попереднє козацьке судочинство: гродські, земські та підкоморські суди, а також – Генеральний Малоросійський суд, що працював у Чернігові і, як і в часи Кирила Розумовського, складався з двох генеральних суддів і десятих засідателів, обраних на трирічну каденцію на зборах шляхти.

Попри закінчення ранньомодерної української державності чи то у 1764-му, чи у 1781 році (рік анексії Гетьманщини Російською імперією), окремі інститути козацького самоврядування на Лівобережній Україні дожили до середини XIX століття, а деякі – проіснували до самого розпаду імперії у 1917 році.

Так, у шляхетських станових судах українські козаки судилися до 1840 року, а окремі норми українського (литовського, статутного) права застосовувалися на місцевому рівні до самого часу встановлення в Україні комуністичного тоталітарного режиму.

Висновки

Таким чином, правова традиція української шляхти, як і сама національна еліта, збережена у вигляді лівобережного («малоросійського») станового козацтва, стали містком між козацькою Україною та Українською державою, відновленою у XX столітті, забезпечивши продовження традиції української державності.

В її основі було безумовне відчуття гідності, яке представники лицарського стану пронесли через багато століть. Відлуння цієї традиції і сьогодні допомагає Україні протистояти ворогу, що має над нами тотальну перевагу.

Саме тому уроки реформ Кирила Розумовського є важливими для сучасної української влади. Його прагнення до системних змін, демократизації (хоч і в межах тодішнього станового суспільства), орієнтації на європейські принципи правосуддя залишаються актуальними й нині.

Успіх судової реформи залежить від політичної волі, як то було продемонстровано гетьманом. Це – також нагадування: навіть у складних умовах можна досягти значних змін, які матимуть тривалий вплив на національну самосвідомість і майбутнє держави.

Максим ОМЕЛЬЧЕНКО

Опубліковано у виданні

«НОВИНАРНЯ»

Сайт «Аргумент», 10.12.2024

Обласний філармонійний центр

«Зимова казка»
Національної
капели
бандуристів

13 січня Національна капела бандуристів України ім. Г. Майбороди на чолі із народним артистом України Юрієм Курачем представила чернігівському глядачеві концертну програму «Зимова казка».

У різдвяно-новорічній святі Національна капела бандуристів проводить велике турне містами України з презентацією цього особливого мистецького проекту. Зі сцени філармонійного центру лунали колядки і щедрівки, зібрані у різних регіонах України, традиційні віншування і щедрювання.

Під звучання бандур до чоловічого хору капели і його солістів додався витончений спів солістки Яни Ілларионові.

Привітали з іменинами Тетян

Традиційно у січні колективи та солісти центру вітають з іменинами Тетян. 15 січня вони подарували глядачам, а найперше – іменинницям, концертну програму «Зіркова віхола», присвячену Дню Тетяни.

Свята Тетяна з древності була символом незламності і відданості правому ділу. Вшанування її подвигу – цей привід нагадати про щоденний подвиг нинішніх Героїв, які боронять свою країну від рашистського нелюда. «Ми співаємо: крізь сльози, біль, втрати ми намагаємося підтримати один одного і подарувати якомога більше позитивних емоцій, які так необхідні кожному», каже режисерка і авторка проекту Тетяна Олійник.

Популярні композиції вітчизняних та зарубіжних авторів, українські народні твори у зимовий вечір глядачам дарували Академічний народний хор на чолі із заслуженим діячем мистецтв України Володимиром Коцуром, солісти центру – Заслужений артист України Сергій Сулімовський, Марина Маккей, Яна Сидоренко, Богдан Тонкошкурій, Ілля Латиш, Світлана Примака, Анна Михневич, Дар'я Михневич, Ніна Коцур, Ксенія Трубіна, Тетяна Олійник, артисти Театру танцю «Екватор» (художній керівник – Катерина Велика). Провела концерт Тетяна Олійник.

Пресцентр Чернігівського обласного
філармонійного центру фестивалів
та концертних програм

Гурт «Мега +»
радував глядачів
і в Ірландії

У Чернігові, як і загалом в області, багато чудових аматорських колективів. Один з них – Гурт «Мега+2». Керівниця Ольга Сокун, музичний керівник Олександр Якубець. Колектив часто і охоче виступає перед чернігівцями. Зокрема, давно дружить з бібліотекою-філією № 4 міської бібліотечної системи (завідуюча філією Ганна Бондарець). Аматори постійно тут виступають, а в бібліотеці часто проводяться різноманітні заходи.

В ці новорічно-різдвяні свята гурт гарно пощедрував, покаядував і позасівав, водив «Козу». Виступили, зокрема, в тій же бібліотеці, в Деснянському територіальному центрі соціального обслуговування (на фото).

Побували наші артисти-аматори і на зарубіжних гастролях, аж в Ірландії, де їх приймали добрі знайомі. Мешканці далекого британського острова була зачаровані мистецтвом українського колективу з Чернігова.

Афіша січня

Чернігівський обласний
академічний музично-драматичний
театр ім. Т. Шевченка

23 – «Молочайник».

24 – «Жіночі пристрасті».

25 – «Алло».

26 – «Принцеса на горошині». 12.00.

26 – «Жіночі пристрасті».

29 – «ВПО».

31 – «Молочайник».

Початок інших вистав о 18.00.

Чернігівський обласний
молодіжний театр

24 – «Goodbyemylowe», або Дівчата, вам сюди.

25 – «Гетьмап».

26 – «Гарольд і Мод».

31 – «Падлючі лекції».

Початок вистав о 18.00.

Обласний філармонійний центр

25 – Академічний симфонічний оркестр «Філармонія». Художній керівник та головний диригент Заслужений діяч мистецтв України

Микола Сукач. Диригент Заслужений артист України Андрій Шевчуковський. Солістка Ольга Щадрина (фортепіано). У програмі:

В. А. Моцарт. Концерт для фортепіано з оркестром; В. А. Моцарт. Симфонія фа мажор, Симфонії № 14, №15, № 16. 16.00.

Наша газета – на сайті в Інтернеті

Вже кілька років існує в Інтернеті сайт нашої газети «Світ-інфо». На цьому ж сайті розміщуються і всі номери нашого дочірнього видання – обласної літературно-мистецької газети «Струна». На сайті є всі номери обох газет за всі роки їх видання: «Світ-інфо» – за понад 12 років, «Струна» – за чотири роки. Всі публікації й ілюстрації можете легко скопіювати.

Адреса сайту: <http://svit11.wordpress.com>.

Чернігівський культурно-мистецький центр «Інтермеццо»

14000, м. Чернігів, вул. Шевченка, 9, тел (063) 236-18-03
<http://intermezzo.org.ua>. e-mail: kmc.intermezzo@gmail.com
ICQ: 605-110-856

Послуги: в продажі книги, музика, мистецтво, сувеніри, канцтовари, а також туризм, екскурсії, проведення презентацій, прес-конференцій, творчі зустрічі, кава, зручності.

Чернігівська міська організація Суспільної служби Світового конгресу українців

Види послуг: соціальний патронаж, видавничі діяльність, сприяння вихованню дітей, відродженню духовних і національних традицій. Вул. Шевченка, 9.

Тел. (063) 236-18-03.

Газета виходить за сприяння Товариства Української Мови (США). Голова Товариства – професор Віра Боднарчук.

Літературно-мистецька Прилуччина

У бібліотеці – виставка
Раїси Лябах

Соняхи з її картин як теплий подих літа, а іриси ніжні і горді водночас. Рожеві і білі відтінки півоній м'які, мов хмаринки, айстри. Саме такі барви у Прилучку центральну міську бібліотеку ім. Любові Забашти принесла Раїса Лябах. Художниця з Линовиці вже втретє представила тут 7 січня свою виставку, 22 нові картини.

Професійно писати олійними фарбами мисткиня почала у 21-річному віці. Саме тоді у її життя прийшла найближча людина. Та перші прояви творчих здібностей виявила ще у 9 років. Мисткиня з червоним дипломом закінчила Київський художній центр. Нині у Линовицькому ліцеї навчає юних художників. Мамин талант перейняла і донька Анастасія.

У день відкриття виставки у залі міської бібліотеки зібралися прилучські художники, земляки майстрині, всі, хто цінує мистецтво. Директорка бібліотеки Людмила Зубко зазначила, що виставка діятиме тут кінця січня.

«Карамельні пригоди»
від юних

Це легка театральна вистава із глибоким змістом. Бо все зав'язано на детективному сценарії. Глядачі уважно спостерігають за напруженим сюжетом.

Особливого затишку виставі додає камерна зала мистецького простору «Арсенал Арт спейс», у якому власне і займаються актори під чітким керівництвом режисерки Юлії Сікалової.

Тож якщо хтось відчув у собі акторський потенціал, то в «Арсеналі» чекають на вас.

Світлана КОРОБОВА

Цей доторк у тиші

Сон складає в кімнаті свої міражі.
Ніч подовжує тіні на стінах.
Від думок спочивають глибини душі...
Обіймаю подушку дитинно.

Притискаю до неї свій носик – сопе,
І зокою тепло відчуваю,
Я б хотіла торкнутися в тиші тебе,
Але щастя цього щось немає.

Як не кличу, а ти не приходиш у сон.
Покажись міражем або тінню!
Види тим, ким ти є, з-за високих колон,
З-за античних колон сновидіння...

Не наш час

Читаю щастя по складах –
Інакше я іще не вмію,
Твій поцілунок – по губах,
Твою любов – по цій завії.

Завії слів, метілі фраз,
Які щось мало означають.
Я б прочитати хотіла час
По нас, але він так втікає.

А я – за ним, і ти – мерщій.
Проте біжим у різні боки.
Я не твоя і ти не мій,
І час не наш, такий жорстокий...

Немає

Сьогодні на все плюнула:
Не маю, то й немає.
Сама тебе придумала –
Сама і відпускаю...

Лети, мось невітлене,
Туманне, нездійсненне!
Усе, чого хотіла я,
Пройшло в житті повз мене.

Старалася, ганялася –
Шукала вітер в полі.
Не сталося, не склалося –
Така жіноча доля...

Ніна ГОРБАНЬ

***

Іду до себе... Знову йду сама.
За мною тінню йде лише тривога.
Яка з доріг насправді є моя? –
Колись питалась я іще у Бога.

Відмовчувався й більше посилав
Колючих тернів на дороги звичні,
Він наперед усе, напевно, знав,
Як ранять ноги ці шляхи тернисті.

Ой, ранять! Так. Але вперед ведуть,
І шлях той світлий, як зоря в півнеба,
Любов і віра осявають путь,
І зветься це дорогою до себе.

***

В дзвінкоголосій далині
Щось так відлунює мені!
Я чую там пташині трелі –
Такі мелодії веселі –
Дзюрчать, аж пінні, ручаї –
Пісні готують для землі!
А у селі, під крайню хату,
Ряднину хтось поклав картату.
Ще чую дзьобики тюльпанів
Ключуть у грудочку, бо ранні.
Чекає сад своїх обнов,
Город мовчить – не до розмов.
Усе готується до чуда,
Коли спаде оця облуда
Із сіризни і чорноти,
Й нагряне перший день весни!

***

Усівся вечір на мокрі плечі,
Такий тихесенький, як маля.
Такі буденні, здається, речі:
Дзвінок, розмова, твої слова...

І вмить на серці така полегкість –
Дарма, що сили у півкрила!
Летить увись, неначе вперше,
Чеканням зболена душа.

Звичайна мряка... зимовий вечір...
Але у серці такий розмай!
Дзвінок, розмова й твоє далеке:
Алло! скуचाю! люблю! чекай!

Січень 2025 р.